

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง วิจัยการประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้าน: ศึกษากรณีกองทุนหมู่บ้านบ้านทุ่งใหญ่ หมู่ 12 ตำบลทุ่งเบญจา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวความคิดและทฤษฎี การประเมินผลโครงการ
2. แนวคิดเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
3. ข้อมูลกองทุนหมู่บ้านและสมาชิกชุมชน หมู่บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลทุ่งเบญจา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวความคิดในการวิจัย

แนวความคิดและทฤษฎี การประเมินผลโครงการ

การดำเนินงานหรือโครงการใด ๆ นั้น ต้องมุ่งให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเป็นระบบ เพื่อให้บังเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด การที่ผู้ดำเนิน โครงการหรือผู้เกี่ยวข้องจะทราบว่าการดำเนินโครงการตามแผนที่วางไว้ จะมีความเหมาะสม จุดเด่น หรือจุดด้อยตรงไหน และโครงการได้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายหรือไม่ อย่างไรนั้น ซึ่งจะทราบได้จากการประเมิน และหากผู้ประเมินได้เข้าใจจนมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการประเมินได้รับความชัดเจนทั้งในความมุ่งหมายขอบข่ายของการประเมินผลพอที่จะนำมาเป็นพื้นฐานกำหนดเป็นกรอบแนวความคิดในการที่จะดำเนินการประเมินและสามารถที่จะมองเห็นภาพรวมของงานหรือภารกิจของงานในการดำเนินงานชัดเจนได้ตลอดแนวตั้งแต่เริ่มต้นจนสุดท้ายของงานแล้วย่อมจะทำให้การประเมินผลโครงการดำเนินไปอย่างมีระบบแบบแผน เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่ถูกต้องตรงกับสภาพความเป็นจริงและเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้องและผลที่ได้จากการประเมินโครงการย่อมนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดดำเนินโครงการในด้านต่าง ๆ ต่อไปอย่างเหมาะสม ทันทั่วถึง ทำให้เกิดความสอดคล้องทั้งความต้องการที่คาดหวังไว้กับสิ่งที่จะดำเนินงานมีความเป็นไปได้สูง ตลอดจนจะเป็นแนวทางสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายของโครงการที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

1. ความหมายของการประเมินโครงการ “โครงการ” ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Project” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งหรือระดับหนึ่งของแผนงาน (Plan) และในทางคำรา ถือว่ามีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า (Program) ซึ่งหมายถึง แผนงานที่มีรายละเอียดในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า โครงการ คือ “Project” หรือ “Program” ในภาษาอังกฤษนั่นเองคำว่า “การประเมินผล” หรือบางครั้งก็ใช้ว่า “การประมาณค่า” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Evaluation ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ ใน Junior Dictionary ของ ธอมด์ไคน์ และบาร์นฮาร์ท (Thorndike & Barnhart, 1965, p. 222) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การประมาณหรือกำหนดคุณค่า ซึ่งต่างจาก รอสซี่ และฟรีแมน (Rossi & Freeman, 1998, p. 14) ที่ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึงแบบแผนในการกำกับควบคุมการดำเนินการใช้โครงการ และการประมาณค่าคุณประโยชน์ของโครงการประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ (2539, หน้า 7) ได้กล่าวถึงความหมายของการประเมินผลไว้ว่า ในความหมายดั้งเดิมมักหมายถึง กระบวนการที่มุ่งแสวงหาคำตอบสำหรับคำถามที่ว่า นโยบาย/แผนงาน/โครงการ บรรลุผลตามวัตถุประสงค์และเป้าประสงค์ที่กำหนดได้แต่ต้นหรือไม่ ระดับใดจากการที่ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ กล่าวไว้เช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า คำว่าประเมินผล ในอดีตนั้นมุ่งหมายถึงการตรวจสอบหาคำตอบเกี่ยวกับโครงการโดยเฉพาะ แต่อย่างไรก็ตาม สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2544, หน้า 153) ได้สรุปความหมายของคำประเมินผล (ประเมินค่า) ไว้ว่า การประเมินค่าสิ่งใดก็ตาม จะต้องประกอบด้วยส่วนประกอบการ (Performance) ที่ได้จากการวัดกับการตัดสินคุณค่าของส่วนประกอบการนั้น โดยการเปรียบเทียบส่วนประกอบการที่ได้จากการวัดกับเกณฑ์การประเมินองค์ประกอบของการประเมินค่าเขียนแสดงในรูปสมการได้ดังนี้

$$\text{การประเมินค่า} = \text{การวัด} + \text{การตัดสิน}$$

ใจจะเห็นว่าการให้ความหมายคำว่า ประเมินผล ตามที่สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ กล่าวไว้ว่าการประเมินผลจะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการวัด และนำสิ่งที่ได้จากการวัดไปเทียบกับเกณฑ์แล้วจึงทำการตัดสินใจ ซึ่งจากความหมายดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าเป็นความหมายทั่ว ๆ ไปของคำว่า การประเมินค่า (หรือการประเมินผล) โดยมีได้มุ่งหมายถึงการประเมินค่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการเฉพาะความสับสนในความหมายของคำประเมินผลที่มีนักวิชาการให้ไว้ไม่ตรงกันนี้ สิริชัย กาญจนวาสิ (2547, หน้า 11 - 19) กล่าวว่า เป็นคำที่มีผู้กล่าวถึงมากที่สุดคำหนึ่ง แต่ก็มี ความเข้าใจ ไม่ค่อยตรงกัน ซึ่งได้นำเสนอเกี่ยวกับความหมายของคำดังกล่าวนี้ที่ได้มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนมาตามลำดับ ได้แก่ 1) การประเมิน (Evaluation) = การวัด (Measurement) เป็นการให้ความหมายคำว่าประเมินผลในความหมายเดียวกันกับคำว่า การวัด (Measurement) ซึ่งอยู่ในช่วง ค.ศ. 1920 - 1930 อันเป็นระยะที่การวัดมีการพัฒนาขึ้นมากเกี่ยวกับเทคนิควิธีต่าง ๆ การให้ความหมายคำประเมินผลในลักษณะนี้ มีส่วนดีในแง่ทำให้การประเมินผลเกี่ยวข้องกับหลักการทางวิทยาศาสตร์ของการวัด ซึ่งเน้นความเป็นปรนัยและความเที่ยงตรงของเครื่องมือแต่อย่างไรก็ดี

ก็เห็นว่ามีส่วนเสียในแง่การทำให้ นักประเมิน มีบทบาทเป็นนักเทคนิคการวัด มุ่งสร้างเครื่องมือวัด คุณลักษณะของบุคคล และละเลยมองข้ามตัวแปรที่สำคัญบางตัว อาทิ การจัดองค์การ

การประสานงาน เป็นต้น 2) การประเมิน (Evaluation) = การวิจัยประยุกต์ (Applied Research)

การให้ความหมายการประเมินในลักษณะนี้ ผู้ให้ความหมายเห็นว่า กิจกรรมในการประเมินผลมี ลักษณะใกล้เคียงกับกิจกรรมการวิจัยเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่ของระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ การ ออกแบบเครื่องมือ และการวิเคราะห์ เป็นการมองการประเมินว่าเป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์หรือการ วิจัยประยุกต์ส่วนดีในการมีแนวคิดว่าการประเมินเป็นการวิจัยประยุกต์ ทำให้สามารถนำ

จุดเด่นของระเบียบวิธีวิจัยมาใช้เป็นแนวทางการประเมิน เช่น การกำหนดและทดสอบสมมติฐาน

การออกแบบการวิจัย การทดสอบทางสถิติ เป็นต้น 3) การประเมิน (Evaluation) = การตรวจสอบ

ความสอดคล้อง (Determining Congruence) การให้ความหมายของการประเมินในลักษณะนี้ เกิดขึ้น

จากประสบการณ์ของ Tyler ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการประเมิน โครงการมัธยมศึกษาของสหรัฐอเมริกา

ติดต่อกันเป็นเวลา 8 ปี ทั้งนี้ Tyler ได้กำหนดเกณฑ์การประเมินไว้ว่า ถ้าโครงการจัดการศึกษา

ประสบความสำเร็จแล้วนักเรียนจะต้องเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์สอดคล้องกับ

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษานั้นแนวคิดของ Tyler ทำให้เกิดความหมายของการประเมินว่า

หมายถึงกระบวนการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่าง “ผลที่ได้กับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้”

ซึ่งความหมายนี้ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย และมีอิทธิพลต่อวงการการประเมินผล จนถึง

ปัจจุบันส่วนดีของการให้ความหมายเช่นนี้ ทำให้ผู้จัดทำโครงการมีการเขียนวัตถุประสงค์ของ

โครงการให้ชัดเจนขึ้นเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่สามารถตรวจสอบวัดได้ 4) การประเมิน

(Evaluation) – การช่วยตัดสินใจ (Assist Decision Making) ความหมายของการประเมินที่หมายถึง

การช่วยตัดสินใจสำหรับผู้บริหารเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1990 ซึ่งเกิดจากการให้ความหมายของ

ครอนบาค และสตัฟเฟิลบีม ที่เห็นว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการระบุและเสนอสารสนเทศ

เพื่อช่วยการตัดสินใจการให้ความหมายของการประเมินเช่นนี้ มีส่วนดีในแง่ที่ว่า ทำให้มีการเสนอ

สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานของผู้บริหาร ซึ่งจะทำให้เกิดการตัดสินใจอย่างมี

เหตุผล แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีส่วนจำกัดอยู่ที่มีผู้โต้แย้งว่าการเน้นเฉพาะสารสนเทศต่อผู้บริหารนั้น

ทำให้แคบ และเป็นการให้ความสำคัญกับบุคคลเพียงกลุ่มเดียวทั้งที่มีกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ที่ควรจะได้ประโยชน์จากสารสนเทศของการประเมินเช่นกัน 5) การประเมิน (Evaluation) =

การบรรยายอย่างลุ่มลึก (Description or Portrayal) การให้ความหมายการประเมิน ที่หมายถึงการ

บรรยายอย่างลุ่มลึกเกิดจากแนวคิดของ สเติร์ก ซึ่งเน้นกิจกรรมการประเมินที่ “การบรรยายอย่างลุ่ม

ลึก” เพื่อให้ได้สารสนเทศที่สนองความต้องการและความสนใจของผู้ใช้ ส่วนการตัดสินใจคุณค่าให้

ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้ใช้สารสนเทศเป็นสำคัญการบรรยายอย่างลุ่มลึกในที่นี้ หมายถึง

การบรรยายความสัมพันธ์และความสอดคล้องของสิ่งที่คาดหวัง สิ่งที่เกิดขึ้นจริง และเกณฑ์มาตรฐานของโครงการ นอกจากนั้น ในแง่ของระเบียบวิธีที่ใช้สำหรับการค้นหารวบรวมข้อมูล เพื่อให้เกิดการบรรยายอย่างลุ่มลึก สดุดีเสนอแนะให้ใช้การศึกษาเฉพาะกรณี (Case study)

6) การประเมิน (Evaluation) = การตัดสินคุณค่า (Determining of Worth or Value) ความหมายของการประเมิน ที่หมายถึงการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมินเกิดจากแนวคิดของสกริเวน และปัจจุบันนี้ความหมายการประเมินดังกล่าว เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง การประเมินตามนัยความหมายนี้ ได้นำไปใช้โดยมีรูปแบบแตกต่างกัน เช่น การตัดสินคุณค่าโดยผู้เชี่ยวชาญ (Professional Judgment) และการตัดสินคุณค่าตามมาตรฐานวิชาชีพ (Professional Review) เป็นต้น ส่วนดีในการให้ความหมายการประเมินว่า การตัดสินคุณค่าทำให้ภาพของการประเมินมีความสมบูรณ์ขึ้นในแง่บทบาทของการวัด การบรรยายและการตัดสินคุณค่า ถ้าผู้ประเมินมีความรอบรู้ในวิธีการและเนื้อหาของการประเมิน หรือผู้ประเมินมีประสบการณ์ก็จะทำให้ผลการประเมินน่าเชื่อถือมากขึ้น บราวน์ (Brown, 1983, p. 14) กล่าวว่า การประเมิน หมายถึง การตีความหมายในเชิงปฏิบัติของบุคคล โดยตีความในสิ่งนั้นเพื่อตอบคำถามว่าดีแค่ไหนเมอร์เร็นส์ และเลห์แมน (Mehrens & Lehman, 1984, p. 5) กล่าวว่า การประเมินหมายถึง การตัดสินใจความสอดคล้องกันระหว่างการปฏิบัติ และจุดประสงค์ สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1985, p. 159) กล่าวว่า การประเมินเป็นกระบวนการวิเคราะห์รวบรวม และการอำนวยความสะดวกที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับทางเลือกต่าง ๆ

จากความหมายของการประเมินผลที่นักวิชาการได้กล่าวไว้นั้น โดยเฉพาะในส่วนที่ สิริชัย กาญจนวาสี ได้กล่าวไว้นั้น แสดงให้เห็นว่า ความหมายของการประเมินผลพัฒนาการมาตามลำดับควบคู่กับการวัด การวิจัย และการดำเนินโครงการ จนกระทั่งในท้ายที่สุดปัจจุบันนี้ เมื่อพูดถึงการประเมินแล้วในวงนักวิชาการจะตระหนักดีว่า หมายถึง การตัดสินคุณค่าของโครงการนั่นเองแต่อย่างไรก็ดี หากเราพิจารณาจากความหมายทั่ว ๆ ไป หรือความหมายกลาง ๆ ของคำว่า การประเมิน นั้น ก็จะหมายถึง กระบวนการรวบรวมข้อมูลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปเทียบกับเกณฑ์ แล้วตัดสินให้คุณค่าข้อมูลของสิ่งนั้น ๆ นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการ (Project Program Evaluation) ไว้ดังนี้ ธวัช แก้วมณีชัย (2542, หน้า 66) ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการไว้ว่า เป็นงานที่มีความละเอียดอ่อน เป็นการเสาะแสวงหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากการประเมินโครงการ จะต้องแสวงหาทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น และข้อมูลที่ได้ต้องเป็นจริงให้มากที่สุดประชุม รอดประเสริฐ (2542, หน้า 73) ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการไว้ว่าหมายถึง กระบวนการในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลของการ

ดำเนินโครงการ และพิจารณาปัจจัยให้ทราบถึงจุดเด่นหรือจุดด้อยของโครงการอย่างมีระบบ แล้วตัดสินใจว่าจะปรับปรุงแก้ไขโครงการ เพื่อดำเนินงานต่อหรือยุติการดำเนินงานโครงการนั้นเสีย สมหวัง พิริยานุวัฒน์ (2544, หน้า 117) ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศในการปรับปรุงโครงการและสารสนเทศในการตัดสินใจตัดสินใจของโครงการ

ทินกร บรรพพรหม (2545, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการไว้ว่า การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการรวบรวม วิเคราะห์ แผลผล และการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจหาทางเลือกที่ดีที่สุด หรือเหมาะสมที่สุดจากทางเลือกที่มีอยู่

จากความหมายของการประเมินโครงการที่นักวิชาการได้กล่าวไว้นั้น สรุปได้ว่าการประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการประเมินผลสำเร็จของการดำเนินงานตามแผน/โครงการ/ กิจกรรมที่กำหนดไว้

ความมุ่งหมายและความสำคัญของการประเมินโครงการ

นักวิชาการได้กล่าวถึงความมุ่งหมายและความสำคัญของการประเมินโครงการไว้ดังนี้ เยาวดี วิบูลย์ศรี (2536, หน้า 75) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการประเมินโครงการไว้ว่าเพื่อให้ได้รับข้อมูลข่าวสารในการปรับปรุงโครงการ โครงการที่ดำเนินไปโดยไม่มีการป้อนกลับจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ก็ย่อมไม่สามารถที่ตอบคำถามว่า โครงการสามารถดำเนินไปได้หรือประสบผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด ข้อจำกัด ปัญหาในการปฏิบัติเป็นอย่างไร ดังนั้น การดำเนินการประเมินโครงการก็เป็นวิธีการที่จะทำให้มีการป้อนกลับของข้อมูล สมบูรณ์ ดันยะ (2536, หน้า 13 - 14) ได้สรุปความมุ่งหมายของการประเมินไว้ดังนี้

1. เพื่อวินิจฉัย เป็นการประเมินที่ค้นหาส่วนที่บกพร่องหรือปัญหา เป็นการตรวจสอบความพร้อม ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการดำเนินงาน ซึ่งอาจมาจากสภาพแวดล้อม ตัวบุคคลทรัพยากร งบประมาณ ฯลฯ

2. เพื่อปรับปรุง เป็นการประเมินระหว่างการดำเนินงาน โดยพิจารณาว่าจุดมุ่งหมายตรงกับที่ต้องการ ประโยชน์ และเป็นที่ยอมรับหรือไม่ วิธีดำเนินการ สภาพแวดล้อม บุคลากรเหมาะสมและจะช่วยให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ เพื่อใช้ผลของการประเมินในการปรับปรุงการดำเนินงานให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

3. เพื่อตัดสินใจข้อสรุป เป็นการประเมินผลเพื่อพิจารณาว่าการดำเนินงานนั้นมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลหรือไม่ การประเมินเพื่อจุดมุ่งหมายนี้ตามปกติจะประเมินเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานแล้ว

รอสซี และฟรีแมน (Rossi & Freeman, 1982, p. 15) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมายตามเหตุผลดังต่อไปนี้

1. เพื่อพิจารณาถึงคุณค่าและการคาดคะเนคุณประโยชน์ของโครงการ
2. เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารและบริหารโครงการ
3. เพื่อเป็นการตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขการดำเนินโครงการ
4. เพื่อเป็นการวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียหรือข้อจำกัดของโครงการเพื่อการตัดสินใจในการตัดสินใจในโครงการ

การตัดสินใจในโครงการ

5. เพื่อการตรวจสอบว่าการดำเนินโครงการบรรลุเป้าหมายหรือไม่

จากความมุ่งหมายและความสำคัญของการประเมินโครงการที่นักวิชาการได้กล่าวไว้นั้นสรุปได้ว่า การประเมินโครงการ เป็นงานที่มีความละเอียดอ่อนมากกว่าการวางแผน คือ ในขณะที่การวางแผนเป็นการคาดคะเนไว้ แต่การประเมินโครงการเป็นการเสาะแสวงหาข้อเท็จจริงที่เกิดจากการประเมินโครงการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนและการเสาะแสวงหาข้อเท็จจริงนั้น จะต้องแสวงหาทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น ดังนั้นการประเมินโครงการจึงมีความยากลำบากอยู่ในตัว ผู้ที่ประเมินจะต้องพยายามเสาะแสวงหาข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อที่จะนำไปใช้ในการบริหารโครงการให้บรรลุถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ต้องการต่อไป

รูปแบบการประเมินโครงการ

นักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ (Approach) ในการประเมินเอาไว้มากมายหลายแบบ ซึ่งแต่ละแบบมีแนวความคิด ทฤษฎีเหตุผล และวิธีการประเมินที่มีผู้นิยมสนับสนุนและนำไปใช้เป็นแบบอย่าง (Model) ในการประเมินตามความเชื่อของแต่ละบุคคลในกลุ่มอาชีพตามความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของปัญหาที่จะประเมินต่าง ๆ กัน ไปคอมราด และวิลสัน (Comrad & Wilson, 1985, p. 20 - 30 อ้างถึงใน ไชยยศ เรืองสุวรรณ, 2533, หน้า 144 - 122) กล่าวว่า ถ้าพิจารณาถึงแนวทางการประเมินที่หน่วยต่าง ๆ ใช้ในการประเมินโครงการทางการศึกษาทั้งหลายจะพบว่า มีรูปแบบการประเมินที่นิยมใช้กัน 4 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบการประเมินตามวัตถุประสงค์ (Goal - based Model) ผู้ปฏิพื้นฐาน

การประเมินรูปแบบนี้ คือ ไทเลอร์ (Tyler) รูปแบบการประเมินตามวัตถุประสงค์ เป็นรูปแบบการประเมินที่เก่าแก่ที่ใช้กันอย่างกว้างขวางที่สุดในการประเมินโครงการต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาประยุกต์ไปใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการคิดรูปแบบอื่น ๆ อีกหลายรูปแบบ เพื่อใช้เป็นหลักในการประเมินโครงการศึกษาต่าง ๆ ว่าบรรลุจุดมุ่งหมายมากน้อยเพียงใดตามทัศนะรูปแบบการประเมินตามวัตถุประสงค์ การประเมิน หมายถึง กระบวนการอธิบายวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของโครงการ กำหนดกฎเกณฑ์มาตรฐานแล้วใช้เครื่องมือต่าง ๆ วัดผลดำเนินงาน

โครงการองค์ประกอบที่สำคัญของการประเมินโครงการตามรูปแบบนี้คือ วัตถุประสงค์ของโครงการและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินใจในการรวบรวมและการแปลผลข้อมูลที่ได้มา รวมทั้ง การพิจารณาตัดสินในเรื่องคุณค่าหรือประโยชน์ที่ได้จากโครงการด้วย การวางแผนประเมินโครงการหรือหลักสูตรตามแนวนี้นี้ทำได้หลายวิธี แต่ละวิธีจะพิจารณาดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1.1 แจกแจงวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของโครงการให้ชัดเจน
- 1.2 กำหนดองค์ประกอบหรือตัวแปรต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินงานของโครงการ
- 1.3 กำหนดเกณฑ์มาตรฐานที่จะใช้ในการตรวจสอบการดำเนินงานของโครงการ
- 1.4 กำหนดเทคนิคและกระบวนการในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงาน

โครงการ

- 1.5 รวบรวมข้อมูล
- 1.6 เปรียบเทียบข้อมูลที่ได้มาตรฐานที่กำหนดไว้เพื่อนำไปสู่การพิจารณาการตัดสินใจเรื่องคุณค่าหรือประโยชน์ของโครงการ เผยแพร่การประเมินโครงการ

2. รูปแบบการประเมินแบบการตอบสนอง (Responsive Model) รูปแบบการประเมินโครงการลักษณะนี้พัฒนามาจากการประเมินของ สคริเวน (Scriven) ซึ่งประเมินโดยยึดจุดมุ่งหมายและผลข้างเคียง (Side Effect) เป็นหลักของ สเตค (Stake) ได้พัฒนารูปแบบการประเมินขึ้นมาจากแนวคิดของ สคริเวน เรียกว่า Responsive Model โดยมีนักประเมินโครงการหลายคนให้การสนับสนุนตามแนวความคิดนี้ เช่น กูบา (Guba), ลินคอล์น (Lincoln) การประเมินโครงการลักษณะนี้เน้นที่กิจกรรมมากกว่าจุดมุ่งหมายของโครงการ และนอกจากนั้นยังให้ความสนใจกับปัญหาและสิ่งเกี่ยวข้องต่าง ๆ กับผู้ใช้บริการโครงการนั้นด้วย หรือกล่าวอีกในหนึ่งว่า การประเมินรูปแบบ Responsive Model ก็เพื่อทราบปัญหาและความต้องการของ ผู้ร่วมโครงการ การประเมินรูปแบบของ Responsive Model มีขั้นตอนการประเมินดังนี้

- 2.1 สัมภาษณ์ผู้ร่วมกิจกรรมของโครงการ เช่น ผู้ใช้บริการ ผู้ดำเนินงาน และผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น
- 2.2 กำหนดขอบข่ายของโครงการ
- 2.3 สํารวจกิจกรรมของโครงการ
- 2.4 ทบทวนความมุ่งหมายที่แท้จริงของโครงการและเรื่องอื่น ๆ จากผู้ร่วมโครงการ
- 2.5 รวบรวมปัญหาและข้อโต้แย้งต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการ
- 2.6 กำหนดข้อมูลที่ต้องการจากปัญหาและข้อโต้แย้ง
- 2.7 เลือกผู้สังเกตการณ์และผู้พิจารณาตัดสิน

2.8 รวบรวมข้อมูล

2.9 จัดเตรียมศึกษาเฉพาะกรณี

2.10 สรุปปัญหาและข้อโต้แย้ง

2.11 เสนอผลการประเมิน

3. รูปแบบการประเมิน โดยผู้ชำนาญ (Connoisseurship Model)

การประเมินในรูปแบบนี้ มีความแตกต่างจากรูปแบบการประเมินทั้ง 2 รูปแบบ ที่กล่าวมาแล้ว ไอส์เนอร์ (Eisner) ได้เสนอแนวคิดของการประเมินตามรูปแบบนี้ นิยมนำไปเป็น แนวปฏิบัติในการประเมินโครงการทางการศึกษาหรือหลักสูตรกันมาก การประเมินตามรูปแบบนี้ เน้นที่บทบาทของผู้ประเมินซึ่งจะเป็นผู้ชำนาญเกี่ยวกับ โครงการ นอกจากนี้ ยังมีข้อแตกต่างจาก 2 รูปแบบที่กล่าวมา คือ

3.1 การประเมินตามรูปแบบนี้ไม่ได้ชี้จุดมุ่งหมาย ไม่ได้คำนึงถึงปัญหาและรูปแบบ ต่าง ๆ และไม่ได้จัดประเมินโดยอาศัยการตัดสินใจเกี่ยวกับ โครงการ แต่เป็นการประเมินโดย ผู้เชี่ยวชาญ

3.2 การประเมินตามรูปแบบนี้ใช้ผู้เชี่ยวชาญเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการวัดรวบรวม ข้อมูล การวิเคราะห์ การสรุปผลการประเมินจะขึ้นอยู่กับผู้ชำนาญ

3.3 การประเมินตามรูปแบบนี้จะเป็นการแสดงความคิดเห็นที่มีต่อโครงการของ ผู้ประเมิน ซึ่งก็คือผู้ชำนาญนั่นเองการประเมินตามรูปแบบ Connoisseurship Model ผู้ชำนาญเป็นผู้กำหนดแนวทางด้วยตนเอง นับตั้งแต่กระบวนการรวบรวมเอกสาร เพื่อศึกษาหรือสังเกต หลังจากนั้นผู้ชำนาญก็จะพิจารณาตัดสินใจด้วยการทำความเข้าใจลักษณะและคุณภาพของโครงการจาก เอกสารที่รวบรวมมาได้จากการสรุปผล การประเมินจะเป็นแนวคิดเห็นของผู้ชำนาญเองทั้งสิ้น

3.4 รูปแบบการประเมินเพื่อการตัดสินใจ (Decision - making Model) เป็นการ ประเมินเพื่อพิจารณาอย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นจุดหมายของโครงการ หรือปัญหาข้อโต้แย้งต่าง ๆ ในการประเมิน โครงการต้นแบบของการประเมินตามรูปแบบการประเมินเพื่อตัดสินใจ Decision - Making Model มี 2 แบบ คือ CIPP Model ของ สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam และ CSE Model ของ อัลคิน (Alkin) ทั้งสองรูปแบบนี้ มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกันมาก คือ อธิบายความหมายของ การประเมินว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการจำแนกรวบรวม และเสนอข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับ คุณค่าและประ โยชน์ของความมุ่งหมายการวางแผนการดำเนินงานและผลของโครงการใดใน โครงการหนึ่ง เพื่อเป็นแนวในการตัดสินใจ และเพื่อสร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการ ส่วน CSE Model นั้นให้คำนิยามของการประเมินว่า หมายถึง กระบวนการพิจารณาตัดสินใจใน เรื่องที่เกี่ยวข้อง เลือกข่าวสารที่เหมาะสมรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสรุปผลอันจะเป็น

ประโยชน์ต่อผู้มีอำนาจในการตัดสินใจและกิจกรรมประเมินผลแบบ CIPP Model ต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ กล่าวคือ

3.4.1 Context Evaluation จะช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับสภาพรวม ๆ ของโครงการทั้งหมด รวมทั้งเรื่องของความมุ่งหมาย ปัญหาและอุปสรรค ข้อดีและข้อจำกัด จุดเด่นและจุดอ่อน และสถานะแวดล้อมของโครงการ

3.4.2 Input Evaluation จะช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับสมรรถนะของโครงการและแนวทางในการดำเนินโครงการให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ดังนั้น ในเรื่องนี้จะประเมินเกี่ยวกับบุคคลงบประมาณ สิ่งอำนวยความสะดวก และการบริการต่าง ๆ

3.4.3 Process Evaluation จะช่วยให้ข้อมูลในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการว่า ดำเนินไปตามที่วางแผนเอาไว้หรือไม่เพียงใด

3.4.4 Product Evaluation จะช่วยวัดและพิจารณาเกี่ยวกับการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการว่า ได้บรรลุตามความต้องการหรือไม่ ควรดำเนินตามโครงการต่อไปหรือปรับปรุงแก้ไขหรือยุติการดำเนินการ

4. รูปแบบการประเมินแบบชิปปี้ (CIPP Model)

สมชาย ศุภศักดิ์ (2542, หน้า 31) ได้กล่าวถึงรูปแบบการประเมินแบบชิปปี้ (CIPP Model) ซึ่งต้องวิเคราะห์ระบบในด้านต่าง ๆ ไว้ดังนี้

4.1 การประเมินสถานะแวดล้อม (Context Evaluation) ความต้องการ ความคาดหวัง นโยบาย ประชากรเป้าหมาย ซึ่งจะได้ข้อมูลเพื่อใช้ในการกำหนดเป้าหมาย (Goal) และวัตถุประสงค์ (Object) ของโครงการให้ชัดเจน

4.2 การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) คือ การประเมินทรัพยากร กลยุทธ์ และแนวทางการดำเนินงาน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องตรงตามความเป็นจริงตามโครงการที่วางแผนไว้หรือไม่ รวมทั้งจุดอ่อน จุดแข็งของกลยุทธ์และวิธีการต่าง ๆ

4.3 การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) จะเป็นการประเมินที่ช่วยควบคุมกำกับกับการดำเนินงานตามวิธีหรือกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขจุดบกพร่องและปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานให้มีประสิทธิผลมากขึ้น

4.4 การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินที่จะพิจารณาว่าการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ บรรลุวัตถุประสงค์เพียงใด นอกจากนั้น ยังให้ข้อมูลที่จะมาใช้ในการตัดสินใจปรับปรุงโครงการ เพื่อจะดำเนินการต่อไปหรือหยุดโครงการรูปแบบการประเมินแบบชิปปี้ (CIPP Model) นี้ สมหวัง พิริยานุวัฒน์ (2535, หน้า 184 - 194) ได้กล่าวว่า แบบจำลอง CIPP Model ไม่เพียงแต่ประเมินว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่เท่านั้น แต่ยังเป็นการประเมินในรูปแบบ

ต่าง ๆ เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการอีกด้วย นักประเมินจะได้รับข้อดีข้อบกพร่องและประสิทธิภาพของโครงการที่จะประเมิน โครงการเป็นอย่างดี ซึ่งนับได้ว่าเป็นการรับข่าวสารแบบสะสม แบบจำลองเข้าใจง่าย สะดวกในการปฏิบัติ จึงเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางแบบจำลอง CIPP Model จะประเมินในด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.4.1 การประเมินบริบท (Context Evaluation) จะช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนในการกำหนดวัตถุประสงค์มี 2 วิธี คือ

4.4.1.1 Contingency Model เป็นการประเมินบริบทเพื่อหาโอกาสและแรงผลักดันจากงานนอกระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลมาพัฒนาส่งเสริมโครงการให้ดีขึ้น

4.4.1.2 Congruence Model เป็นการประเมินโดยการเปรียบเทียบระหว่างการปฏิบัติจริง (Actual Result) กับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ทำให้ทราบว่าวัตถุประสงค์ไม่บรรลุเป้าหมาย

2. การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) เป็นการจัดหาข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจ ความเหมาะสมของแผนงานต่าง ๆ คือ

2.1 ความสามารถของหน่วยงานหรือตัวแทนในการจัดโครงการ

2.2 ยุทธวิธีที่ใช้ในการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

2.3 การได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยทำให้โครงการดำเนินไปได้ เช่น หน่วยงานที่จะช่วยเหลือ เวลา เงินทุน อาคารสถานที่ อุปกรณ์เครื่องมือ

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เมื่อแผนงานดำเนินการได้รับการอนุมัติและลงมือทำ การประเมินกระบวนการจำเป็นต้องได้รับการเตรียมการ เพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับ(Feedback) แก่ผู้รับผิดชอบและผู้ดำเนินการทุกลำดับขั้น การประเมินกระบวนการมีวัตถุประสงค์ใหญ่อยู่ 3 ประการ คือ

3.1 เพื่อหาและทำนายข้อบกพร่องของกระบวนการหรือการดำเนินตามขั้นตอนที่วางไว้

3.2 เพื่อรวบรวมสารสนเทศสำหรับผู้ตัดสินใจวางแผน

3.3 เพื่อเป็นรายงานสะสมถึงการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) มีจุดมุ่งหมายเพื่อวัดและแปลความหมายของความสำเร็จ โดยเฉพาะเมื่อสิ้นสุดวัฏจักรของโครงการเหล่านั้น แต่มีความจำเป็นยิ่งในการปฏิบัติตามโครงการด้วยยุทธวิธีการนำ CIPP Model ไปใช้นั้น

5. สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงในการประเมินโครงการ

ประชุม รอดประเสริฐ (2542, หน้า 95 - 97) กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นกระบวนการในการตรวจสอบและวิเคราะห์ส่วนสำคัญของโครงการ ซึ่งได้แก่ ข้อมูลนำเข้า (Inputs) กระบวนการ (Process หรือ Transactions) และผลงาน (Outputs หรือ Outcomes) ทั้งนี้ เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานของโครงการทั้งหมดโดยส่วนรวมให้ดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการประเมินโครงการ มีดังนี้

5.1 ข้อเท็จจริง หมายถึง รายละเอียด และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ได้จากการประเมินโครงการ จะต้องมากพอ และมีเหตุผลที่สามารถจะพิสูจน์การตัดสินใจได้ว่าเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้องและเหมาะสม

5.2 คุณประโยชน์ หมายความว่า ในการประเมินโครงการนั้นจะต้องคำนึงด้วยว่าการลงทุนกับผลประโยชน์ที่จะได้รับคุ้มกันหรือไม่ ถ้าเป็นการประเมินโครงการที่ไม่ให้ประโยชน์กับสังคมโดยส่วนรวมก็ไม่ควรลงทุน

5.3 ความถี่ หมายความว่า ในการประเมินโครงการควรจะมี ความถี่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลบ่อยครั้งเพียงใด ย่อมต้องขึ้นอยู่กับลักษณะของโครงการเป็นสำคัญ

5.4 ข้อมูลย้อนกลับ หมายความว่า ในการประเมินโครงการนั้น ผู้ประเมินจะต้องพิจารณาข้อมูลย้อนกลับต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขโครงการได้ทันทั่วทั้งข้อมูลย้อนกลับอาจเป็นอุปสรรค ปัญหา ผลดีหรือผลเสียต่าง ๆ อันเกิดจากการดำเนินโครงการ

5.5 ข้อผูกมัด หมายความว่า การประเมินผลโครงการจะต้องมีบุคคลที่ได้รับผลกระทบ และบุคคลที่จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องดำเนินงาน รวมทั้งบุคคลที่จะต้องนำผลการประเมินไปใช้ จะต้องเป็นผู้ที่มีพันธะหรือผูกพันกับการประเมินโครงการ โดยตลอด

5.6 การเป็นปรนัย หมายความว่า การประเมินผลโครงการที่ดีนั้น จะต้องมีความเป็นปรนัยหรือความตรงไปตรงมาสูง และความเป็นปรนัยจะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องอาศัยบุคคลภายนอกหรือผู้เชี่ยวชาญในการประเมินเป็นผู้เข้ามามีส่วนร่วม และช่วยเหลือในการประเมิน

5.7 วัตถุประสงค์ หมายความว่า การประเมินโครงการจะต้องมีวัตถุประสงค์และรายละเอียดในการดำเนินงานอย่างชัดเจน อาจกล่าวได้ว่า การประเมินโครงการที่มีวัตถุประสงค์ไม่ชัดเจนเป็นปัจจัยอันสำคัญที่ทำให้การพิจารณาตัดสินใจในการดำเนินงานโครงการผิดพลาด

5.8 มาตรฐาน หมายความว่า ในการประเมินโครงการจะต้องมีมาตรฐานที่สามารถนำเอาผลงานที่เกิดขึ้นไปเปรียบเทียบได้

5.9 ความสอดคล้องสัมพันธ์ หมายความว่า ข้อมูลที่เก็บรวบรวมและได้รับการคัดเลือกจะต้องสอดคล้องหรือเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ และจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับโครงการที่ต้องการประเมินด้วย

10. คำนิยาม หมายความว่า ในการพิจารณาตัดสินใจโครงการนั้น ควรจะต้องเป็นไปตามคุณค่าอันเหมาะสมของข้อมูล ข้อตกลง และข้อผูกมัดที่ต่อเนื่องกันสรุปได้ว่า การประเมินโครงการเป็นกระบวนการที่อาจมีความสลับซับซ้อนแล้วแต่ลักษณะของโครงการที่ต้องประเมินและมีความละเอียดอ่อน ที่ต้องใช้การพิจารณาและความละเอียดรอบคอบในการดำเนินการและการตัดสินใจ ฉะนั้น จึงมีสิ่งสำคัญที่ผู้ประเมินจะต้องคำนึงถึง ได้แก่ ข้อเท็จจริง คุณประโยชน์ ความถี่ ข้อมูลย้อนกลับ ข้อผูกมัด ความเป็นปรนัยวัตถุประสงค์ มาตรฐาน ความสอดคล้องสัมพันธ์ และคำนิยาม จึงจะทำให้การประเมินโครงการบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการอย่างแท้จริง

ความหมายของการประเมินผลโครงการ

การประเมินผลโครงการ หมายถึง กระบวนการที่มุ่งแสวงหาคำตอบว่านโยบาย/แผนงาน/โครงการบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ เพียงใด โดยมีมาตรฐานและเครื่องมือในการวัดที่แม่นยำตรงและเชื่อถือได้ การประเมินผลจึงคล้ายกับการหาใครสักคนหนึ่งเอากระจกมาส่องให้เราเห็นหน้าตาตัวเองว่า สวยงามดีแล้วหรือยัง มีข้อบกพร่องอะไรบ้างจะได้ปรับปรุงแก้ไขตนเอง จุดมุ่งหมายของการประเมินผลโครงการมักจะมีคำถามอยู่ตลอดเวลาว่า ประเมินผลเพื่ออะไร หรือประเมินผลไปทำไม ปฏิบัติงานตามโครงการแล้วไม่มีการประเมินผลไม่ได้หรือ ตอบได้เลยว่าการบริหารแนวใหม่หรือการบริหารในระบบเปิด (Open System) นั้นถือว่าการประเมินผลเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากซึ่งจุดมุ่งหมายของการประเมินผลโครงการมีดังนี้

1. เพื่อสนับสนุนหรือยกเลิก การประเมินผลจะเป็นเครื่องมือช่วยตัดสินใจว่าควรจะยกเลิกโครงการหรือสนับสนุนให้มีการขยายผลต่อไป โดยเฉพาะการมีโครงการใหม่ ๆ ยังมิได้จัดทำในรูปของโครงการทดลอง (Experimental) ซึ่งมีโอกาสจะผิดพลาดหรือล้มเหลวได้ง่าย ความล้มเหลวของโครงการจึงมิใช่ความล้มเหลวของผู้บริหารเสมอไป ดังนั้นถ้าเราประเมินผลแล้วโครงการนั้นสำเร็จตามที่กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายไว้ก็ควรดำเนินการต่อไป แต่ถ้าประเมินผลแล้วโครงการนั้นมีปัญหา หรือมีผลกระทบเชิงลบมากกว่า เราก็ควรยกเลิกไป

2. เพื่อทราบถึงความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานตามโครงการ ว่าเป็นไปตามที่กำหนด วัตถุประสงค์และเป้าหมาย หรือกฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้เพียงใด

3. เพื่อปรับปรุงงาน ถ้าเรานำโครงการไปปฏิบัติแล้ว พบว่าบางโครงการไม่ได้เสียทั้งหมดแต่ก็ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทุกข้อ เราควรนำโครงการนั้นมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น โดยพิจารณาว่าโครงการนั้นบกพร่องในเรื่องใด เช่น ขาดความร่วมมือของประชาชน ขาดค่านิยมของประชาชน ขาดการประชาสัมพันธ์ หรือสมรรถนะขององค์การที่รับผิดชอบต่ำ เมื่อเราทราบผลของการประเมินผล เราก็จะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ตรงประเด็น

4. เพื่อศึกษาทางเลือก (Alternative) โดยปกติในการนำโครงการไปปฏิบัตินั้น ผู้บริหารโครงการจะพยายามแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุด จากทางเลือกอย่างน้อย 2 ทางเลือก ดังนั้น การประเมินผลจะเป็นการเปรียบเทียบทางเลือก ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกทางเลือกใดปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงให้น้อยลง

5. เพื่อขยายผล ในการนำโครงการไปปฏิบัติ ถ้าเราไม่มีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เราอาจจะไม่ทราบถึงความสำเร็จของโครงการ แต่ถ้าเราประเมินผลโครงการเป็นระยะสม่ำเสมอผลปรากฏว่าโครงการนั้นบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนดวัตถุประสงค์ เราก็ควรจะขยายผลโครงการนั้นต่อไป แต่การขยายผลนั้นมิได้หมายความว่าขยายไปได้ทุกพื้นที่ การขยายผลต้องคำนึงถึงมิติของประชากร เวลา สถานที่ สถานการณ์ต่าง ๆ เช่น โครงการปลูกพืชเมืองหนาวจะประสบความสำเร็จในพื้นที่ภาคเหนือ แต่ถ้าขยายผลไปยังภูมิภาคอื่นอาจจะไม่ได้ผลดีเสมอไป เพราะต้องคำนึงถึงลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เชื้อชาติ ค่านิยม ฯลฯ ดังนั้นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือสิ่งที่นำไปในพื้นที่หนึ่งอาจได้ผลดี แต่นำไปขยายผลในพื้นที่หนึ่งอาจไม่ได้ผล หรือ สิ่งที่เคยทำ ได้ผลดีในช่วงเวลาหนึ่ง อาจจะไม่ได้อีกในเวลาหนึ่งรูปแบบการประเมินผลแบบ CIPP คำว่า รูปแบบหรือแบบจำลอง ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Model ซึ่งหมายถึง วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการที่มีต่อปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏโดยใช้การสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ เช่น ภาพวาด ภาพเหมือน แผนภูมิ แผนผัง ฯลฯ เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย และสามารถนำเสนอเรื่องราวได้อย่างมีระบบ (เขาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2542, หน้า 27) ในการประเมินผลโครงการนั้นมีแนวคิดและโมเดลหลายอย่าง แต่ในที่นี้ใคร่ขอเสนอแนวคิดและโมเดลการประเมินแบบซิป หรือ CIPP Model ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1985) เพราะเป็นโมเดลที่ได้รับการยอมรับกันทั่วไปในปัจจุบันแนวคิดของสตัฟเฟิลบีม เน้นการแบ่งแยกบทบาทของการทำงานระหว่างฝ่ายประเมินกับฝ่ายบริหารออกจากกันอย่างเด่นชัด กล่าวคือฝ่ายประเมินมีหน้าที่ระบุ จัดหา และนำเสนอสารสนเทศให้กับฝ่ายบริหาร ส่วนฝ่ายบริหารมีหน้าที่เรียกหาข้อมูล และนำผลการประเมินที่ได้ไปใช้ประกอบการตัดสินใจ เพื่อดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วแต่กรณี ทั้งนี้เพื่อป้องกันการมีอคติในการประเมินประเด็นการประเมินตามรูปแบบ CIPP Model สตัฟเฟิลบีม ได้กำหนดประเด็นการประเมินออกเป็น 4 ประเภท ตามอักษรภาษาอังกฤษตัวแรกของ CIPP Model ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1 การประเมินสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation: C)

เป็นการประเมินก่อนการดำเนินการ โครงการ เพื่อพิจารณาหลักการและเหตุผล ความจำเป็นที่ต้องดำเนินโครงการ ประเด็นปัญหา และความเหมาะสมของเป้าหมายโครงการ เช่น

โครงการอาหารเสริมแก่เด็กวัยก่อนเรียน เราจะต้องวัดส่วนสูง และชั่งน้ำหนัก ตลอดจน ดู หิด เหา กลากเกลื้อน ของเด็กก่อน

5.2 การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation: I)

เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของโครงการ ความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ เช่น งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เวลา ฯลฯ รวมทั้งเทคโนโลยีและแผนการดำเนินงาน

5.3 การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation: P)

เป็นการประเมินเพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการ ที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง ให้การดำเนินการช่วงต่อไปมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นการตรวจสอบ กิจกรรม เวลา ทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการโดยมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทุกขั้นตอน การประเมินกระบวนการนี้ จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการค้นหาจุดเด่น หรือจุดแข็ง (Strengths) และจุดด้อย (Weakness) ของนโยบาย/แผนงาน/โครงการ ซึ่งมักจะไม่สามารถศึกษาได้ภายหลังจากสิ้นสุดโครงการแล้ว

5.4 การประเมินผลผลิต (Product Evaluation: P)

เป็นการประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ของโครงการ หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้ รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยน โครงการแต่การประเมินผลแบบนี้มิได้ให้ความสนใจต่อเรื่องผลกระทบ (Impact) และผลลัพธ์ (Outcomes) ของนโยบาย/แผนงาน/โครงการเท่าที่ควรนอกจากนี้ สดฟิเลบิมได้นำเสนอประเภทของการตัดสินใจที่สอดคล้องกับประเด็นที่ประเมินดังนี้

5.4.1 การตัดสินใจเพื่อการวางแผน (Planning Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินสภาพแวดล้อมที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดจุดประสงค์ของโครงการ ให้สอดคล้องกับแผนการดำเนินงาน

5.4.2 การตัดสินใจเพื่อกำหนดโครงสร้างของโครงการ (Structuring Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากปัจจัยนำเข้าที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดโครงสร้างของแผนงาน และขั้นตอนของการดำเนินการของโครงการ

5.4.3 การตัดสินใจเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ (Implementation Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินกระบวนการ เพื่อพิจารณาควบคุมการดำเนินการให้เป็นไปตามแผน และปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

5.4.4 การตัดสินใจเพื่อทบทวนโครงการ (Recycling Decisions) เช่น การตัดสินใจเพื่อใช้ข้อมูลจากการประเมินผลผลิต (Output) ที่เกิดขึ้น เพื่อพิจารณาการยุติ/ ล้มเลิก หรือขยายโครงการที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไป

เกณฑ์มาตรฐานและตัวชี้วัดการประเมินผลโครงการ

การประเมินผลโครงการ จำเป็นต้องมีเกณฑ์และตัวชี้วัดเพื่อเป็นเครื่องมือกำหนดกรอบทิศทางในการวิเคราะห์และประเมินผลโครงการ ประกอบด้วยเกณฑ์ที่สำคัญ 8 เกณฑ์ด้วยกันคือ

1. เกณฑ์ความก้าวหน้า (Progress) เป็นการพิจารณาเปรียบเทียบผลของการดำเนินกิจกรรมกับเป้าหมายที่กำหนดตามแผน การประเมินความก้าวหน้ามุ่งที่จะตอบคำถามว่า การดำเนินกิจกรรมตามโครงการสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดหรือไม่ เป็นไปตามกรอบเวลาหรือไม่ และประสบกับปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง ประกอบด้วยตัวชี้วัด 4 ประการ คือ

1.1 ผลผลิตเทียบกับเป้าหมายรวมในช่วงเวลา เป็นการดูสัดส่วนของผลผลิต (Outputs) ของโครงการว่าบรรลุเป้าหมายมากน้อยเพียงใด อาทิ ความยาวของถนนที่สร้างได้ จำนวนแหล่งน้ำขนาดเล็กย่อยเพื่อการเกษตร สัดส่วนปริมาณการงานการก่อสร้าง เทียบกับเป้าหมายรวมในช่วงเวลาที่กำหนด

1.2 จำนวนกิจกรรมแล้วเสร็จ เนื่องจากโครงการประกอบด้วยชุดกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย จึงจำเป็นต้องมีตัวชี้วัดความก้าวหน้า โดยพิจารณาจำนวนกิจกรรมและประเภทของกิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ทั้งกิจกรรมหลัก กิจกรรมพื้นฐาน กิจกรรมรอง และกิจกรรมเสริมในช่วงระยะเวลา อาจเป็นสัปดาห์ เดือน ไตรมาส หรือระยะของโครงการ (Phase)

1.3 ทรัพยากรที่ใช้ไปในช่วงเวลา เป็นตัวชี้วัดความก้าวหน้าของการใช้ทรัพยากรในโครงการ ซึ่งครอบคลุมด้านงบประมาณโครงการ ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ไป งบประมาณที่อยู่ระหว่างผูกพัน เงินงวดและแผนการใช้จ่ายงบประมาณโครงการ และอัตราการใช้นุ้กลางรสัมพัทธ์กับเวลา ในรูปของคน - วัน (Man - day) หรือ คน เดือน (Man - month)

1.4 ระยะเวลาที่ใช้ไป เป็นตัวชี้วัดความก้าวหน้าเพื่อดูว่าได้ใช้เวลาไปเท่าใดแล้ว และเหลือระยะเวลาอีกเท่าใดจึงจะครบกำหนดแล้วเสร็จโดยจะสามารถใช้เป็นเกณฑ์ประเมินและควบคุมกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายด้านเวลา และเพื่อทราบถึงระยะเวลาที่ต้องใช้จริงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายรวม

2. เกณฑ์ประสิทธิภาพ (Efficiency) การประเมินประสิทธิภาพเป็นการเปรียบเทียบผลลัพธ์ที่ได้ กับทรัพยากรที่ใช้ไปในการดำเนินงาน ทรัพยากรที่ใช้นอกจากงบประมาณแล้วยังหมายรวมถึงทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางการจัดการและเวลาที่ใช้ไปในการดำเนินงาน ประกอบด้วยตัวชี้วัด 4 ประการ คือ

2.1 สัดส่วนผลผลิตต่อค่าใช้จ่าย เป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรทางการเงินของโครงการเพื่อให้ได้ผลผลิตที่เหมาะสมและคุ้มค่ากับการลงทุน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการใช้จ่ายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สมประโยชน์ ลดค่าใช้จ่ายและประหยัดต้นทุนการผลิต

2.2 ผลผลิตต่อกำลังคน เป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพการผลิตต่อบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่โครงการ ซึ่งนอกจากจะเป็นตัวชี้ถึงประสิทธิภาพแล้วการดำเนินงานแล้ว ยังแสดงถึงสมรรถนะและศักยภาพของทรัพยากรบุคคลในการดำเนินโครงการ และจะเป็นแนวทางในการปรับขนาดกำลังคนที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม และการเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรในระยะยาวอีกด้วย

2.3 ผลผลิตต่อหน่วยเวลา เป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพการผลิตในช่วงเวลา อาทิ จำนวน ครวี่เรือนที่ได้รับการอบรมอาชีพเสริมนอกภาคเกษตรต่อเดือน จำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนต่อตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาในแต่ละปี จำนวนผู้ประกอบการรายย่อยที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนในแต่ละช่วงไตรมาส

2.4 การประหยัดทรัพยากรการจัดการ เป็นตัวชี้วัดความสามารถของโครงการในการประหยัดทรัพยากรทางการบริหารจัดการ อาทิ การปรับลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในการดำเนินโครงการ การตัดทอนขั้นตอนการปฏิบัติซึ่งส่งผลต่อการลดค่าใช้จ่ายของโครงการ การประหยัดค่าพลังงานและค่าสาธารณูปโภคเป็นร้อยละของค่าใช้จ่ายรวม

3. เกณฑ์ประสิทธิผล (Effectiveness) การประเมินประสิทธิผล เป็นเกณฑ์พิจารณาระดับการบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน โดยดูจากผลลัพธ์จากการดำเนินงาน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของประชากรกลุ่มเป้าหมายตามโครงการ ประกอบด้วยตัวชี้วัด 4 ประการ คือ

3.1 ระดับการบรรลุเป้าหมาย เป็นตัวชี้วัดว่าโครงการบรรลุเป้าหมายด้านใดบ้างและการบรรลุเป้าหมายส่งผลต่อประชากรเป้าหมายอย่างไร โดยสามารถวัดการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณและคุณภาพของประชากรเป้าหมาย อาทิ การบรรลุเป้าหมายด้านเศรษฐกิจ สังคม

3.2 ระดับการมีส่วนร่วม เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จโดยให้ความสำคัญกับมิติการมีส่วนร่วม โดยสามารถอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนส่งผลต่อระดับความสำเร็จมากน้อยเพียงไร และโครงการจะปรับปรุงส่งเสริมการมีส่วนร่วมได้อย่างไร ระดับการมีส่วนร่วมสามารถวัดจาก จำนวนประชากร ความถี่ระดับและกิจกรรม ซึ่งครอบคลุมการร่วมตัดสินใจ วางแผนและติดตามผล

3.3 ระดับความพึงพอใจ เป็นเกณฑ์วัดระดับการยอมรับ โดยอาจพิจารณาจากสัดส่วนของประชากรเป้าหมายที่พึงพอใจกับบริการของรัฐ สัดส่วนของครัวเรือนที่พอใจการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่โครงการ ระดับความพึงพอใจในมาตรการตามโครงการ

3.4 ความเสี่ยงของโครงการ เป็นตัวชี้วัดประสิทธิผลเพื่อดูว่าโครงการมีความเสี่ยงในการบรรลุเป้าหมายด้านใดด้านหนึ่งหรือเป้าหมายรวมของโครงการหรือไม่ ซึ่งค่าความเสี่ยงจะประเมินจากการเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมของโครงการ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

4 เกณฑ์ผลกระทบ (Impacts) เป็นการพิจารณาผลกระทบโดยรวมต่อประชากรกลุ่มเป้าหมาย ชุมชน สังคมและหน่วยงานในภาพรวม เป็นผลกระทบระยะยาว ผลกระทบอาจมีทั้งที่มุ่งหวัง (Intended Impacts) และผลกระทบที่ไม่ได้มุ่งหวัง (Unintended Impacts) ซึ่งอาจเป็นผลด้านบวกหรือด้านลบก็ได้ ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ประการ คือ

4.1 คุณภาพชีวิต เป็นตัวชี้วัดผลกระทบต่อการพัฒนาหรือยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรกลุ่มเป้าหมาย อาทิ รายได้ ความเป็นอยู่ โอกาสทางการศึกษา การมีงานทำ สุขอนามัย สภาพแวดล้อมของครัวเรือนชุมชน โดยสามารถวัดจากสัดส่วนครัวเรือนหรือประชากรที่ได้รับบริการจากโครงการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตที่ดี หรือมาตรฐานการดำรงชีพ

4.2 ทักษะและความเข้าใจ เป็นตัวชี้วัดผลกระทบโดยมุ่งเรื่องทัศนคติ และความเข้าใจของประชากรกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อโครงการ โดยสามารถวัดระดับ (Scale) ทั้งเชิงบวกและลบต่อตัวโครงการเอง โดยเฉพาะวัตถุประสงค์และมาตรการนโยบายผลประโยชน์ของโครงการความพึงพอใจในการรับบริการ และทัศนคติต่อผู้บริหารและเจ้าหน้าที่โครงการ

4.2 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เป็นตัวชี้วัดผลกระทบโดยให้ความสำคัญเรื่องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย โดยเปรียบเทียบระยะก่อนและหลังมีโครงการ อาทิ สัดส่วนของครัวเรือนที่ยอมรับเทคโนโลยีการผลิตที่รักษาสังแวดล้อม จำนวนเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบธรรมชาติมากยิ่งขึ้น การปฏิบัติของใช้เวลายานโดยเคารพกฎจราจรมากขึ้น การออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งมากขึ้น และลดละพฤติกรรมการซื้อขายเสียง การลดพฤติกรรมการประพาศมิชอบในการปฏิบัติหน้าที่

5. เกณฑ์ความสอดคล้อง (Relevance) เกณฑ์การประเมินความสอดคล้องมุ่งพิจารณาว่าวัตถุประสงค์ของโครงการสอดคล้องกับความต้องการหรือสามารถแก้ไขปัญหาตามที่กำหนดไว้แต่ต้นหรือไม่ ซึ่งจำเป็นต้องมี การประเมินความต้องการที่แท้จริง ตลอดจนจะต้องตอบคำถามด้วยว่าแนวทางและกลยุทธ์ที่ใช้ในการดำเนินงานสอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาที่เป็นจริงได้หรือไม่ ประกอบด้วยตัวชี้วัดที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) ประเด็นปัญหาหลัก ซึ่งพิจารณาจากจำนวนเรื่องหรือประเด็นปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ทั้งที่ได้รับการแก้ไขแล้วและที่ยังไม่สามารถแก้ไข รวมถึงการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาตามความเร่งด่วน ตามความรุนแรงของปัญหา 2) มาตรการหรือกลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหา เป็นตัวชี้วัดความสอดคล้องกับการแก้ไขปัญหา

ซึ่งเป็นมาตรการทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยสามารถดูได้จากมาตรการที่ผู้บริหาร โครงการ นำมาใช้ตลอดช่วงระยะเวลาของการดำเนิน โครงการ และความสอดคล้องกับปัญหาหลัก

3) ความต้องการหรือข้อเรียกร้องของประชากรกลุ่มเป้าหมาย เป็นตัวชี้วัดถึงความต้องการของ ผู้รับบริการในการแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ อาทิ คำร้องเรียน ข้อร้องทุกข์ ให้แก้ไขปัญหาเพื่อ สนองตอบประชากรกลุ่มเป้าหมายตาม โครงการที่ไม่ได้รับผลประโยชน์จากการดำเนิน โครงการ หรือได้รับความเสียหายจากการดำเนิน โครงการซึ่งจะเป็นตัวชี้ความสอดคล้องในการดำเนิน โครงการและสนองตอบต่อความต้องการของประชากรเป้าหมาย

6. เกณฑ์ความยั่งยืน (Sustainability) เป็นเกณฑ์การพิจารณาที่สืบเนื่องจาก ความสอดคล้อง โดยพิจารณาระดับความต่อเนื่องของ กิจกรรมว่าจะสามารถดำเนินต่อไปได้โดยไม่ มีการใช้งบประมาณจากภายนอกโครงการความสามารถในการเลี้ยงตัวเองได้ นอกจากนี้ยังหมาย รวมถึงความสามารถในการขยายกิจกรรมไปยังพื้นที่แห่งใหม่ ประกอบด้วยตัวชี้วัดที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) ความอยู่รอดด้านเศรษฐกิจ (Economic Viability) เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร ทางการเงินของโครงการ อาทิ จำนวนงบประมาณของโครงการ แผนการใช้จ่ายงบประมาณ ภาระ ผูกพัน สัดส่วนค่าใช้จ่ายเทียบกับผลผลิตที่ได้ ปริมาณเงินทุนสำรอง แหล่งสนับสนุนงบประมาณ ปริมาณงบประมาณหรือเงินทุนหมุนเวียน จำนวน และขนาดกองทุนดำเนิน โครงการ ซึ่งเป็นตัว บ่งชี้ถึงความอยู่รอดทางเศรษฐกิจของโครงการ 2) สมรรถนะด้านสถาบัน (Institutional Capacity) เป็นตัวชี้วัดความสามารถของหน่วยงานในการบริหารโครงการ การพัฒนาองค์กรประชาชน การมี ส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ระดับการมีส่วนร่วมของประชากรกลุ่มเป้าหมายใน กระบวนการตัดสินใจ การวางแผนงานและบริหารโครงการ และการปรับปรุงระเบียบวิธีการปฏิบัติ ที่เอื้อต่อการดำเนิน โครงการ 3) ความเป็นไปได้ในการขยายผล เป็นตัวชี้วัดความยั่งยืนโดยพิจารณา ความสามารถในการพึ่งตัวเอง โอกาสและช่องทางในการขยายผลการดำเนิน โครงการกรณี โครงการประสบผลสำเร็จด้วยดี ทั้งการขยายผลตามแนวราบ กล่าวคือ การเพิ่มกิจกรรมโครงการ การเพิ่มจำนวนประชากรเป้าหมาย การขยายกำลังผลิตของโครงการเดิมและการขยายผลในแนวตั้ง ได้แก่ การขยายพื้นที่โครงการ การขยายเครือข่ายโครงการออกไปทั่วภูมิภาค และการยกระดับ โครงการเป็นระดับชาติ

7. เกณฑ์ความเป็นธรรม (Equity) เป็นเกณฑ์ที่มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม (Social Equity) โดยพิจารณาถึงผลลัพธ์และผลกระทบจากการดำเนินโครงการ โดยยึดหลักการว่าประชากร กลุ่มเป้าหมายจะได้รับหลักประกันเรื่องความเป็นธรรม ความเสมอภาค ความทั่วถึง ในการรับ บริการ การจัดสรรคุณค่า (Values) และการกระจายผลตอบแทนที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ประการ คือ 1) ความเป็นธรรมระหว่างกลุ่มอาชีพ เป็นตัวชี้วัดความเป็น

ธรรมโดยให้ความสำคัญทุกกลุ่มย่อย ในสังคม อาทิ ความเป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากรแหล่งน้ำแก่กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มอาชีพอื่น การจัดหาตำแหน่งให้กับผู้ว่างงานและผู้ถูกเลิกจ้าง มาตรการลดผลกระทบทางสังคมปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจที่จัดให้แก่ประชากรทุกสาขาอาชีพ 2) ความเป็นธรรมระหว่างเพศ เป็นตัวชี้วัดที่ให้ความสำคัญเรื่องความเป็นธรรมระหว่างเพศ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่มีความสำคัญมากขึ้นในการประเมินโครงการพัฒนา โดยดูว่าการดำเนินโครงการให้ความเสมอภาคระหว่างเพศ หรือมีการเลือกปฏิบัติระหว่างเพศ (Gender Discrimination) หรือไม่ โดยสามารถพิจารณาเรื่องความเท่าเทียมในโอกาส บทบาทระหว่างหญิง/ชาย การปฏิบัติที่เคารพสิทธิ ของสตรี 3) ความเป็นธรรมระหว่างชนรุ่น (Intergenerational Equity) เป็นตัวชี้วัดที่เน้นความเป็นธรรมระหว่างชนรุ่น ระหว่างชนรุ่นปัจจุบันและชนรุ่นอนาคต (Future Generation) ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการจัดสรรและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดหาพลังงาน โครงการพัฒนามหาโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และผลกระทบด้านสังคม โดยคำนึงถึงชนรุ่นอนาคตซึ่งจะเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจและการดำเนินโครงการในปัจจุบัน

8. เกณฑ์ความเสียหายของโครงการ (Externalities) เป็นเกณฑ์ที่สำคัญในการประเมินโครงการเพื่อเป็นหลักประกันว่า การดำเนินโครงการจะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือผลกระทบด้านลบต่อสังคม หรือชุมชน ประกอบด้วยตัวชี้วัดที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เป็นตัวชี้วัดความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลจากการดำเนินโครงการ โดยเป็นการวัดและประเมินเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจริงกับการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment - EIA) ในช่วงก่อนทำโครงการ เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายรับผิดชอบและมีการชดเชยความเสียหายจากผลกระทบในลักษณะที่เหมาะสมและเป็นธรรมแก่ผู้เสียหาย เพื่อเป็นหลักประกันความเสี่ยงให้กับสังคม และเป็นมาตรฐานทางจริยธรรมของผู้อนุมัติและผู้ดำเนินโครงการ 2) ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เป็นตัวชี้วัดผลกระทบหรือความเสียหายทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากโครงการพัฒนาของรัฐ ในลักษณะของผลกระทบภายนอก (Externalities) ซึ่งสร้างภาระให้กับประชาชนและชุมชนโดยรอบที่ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายเป็นต้นทุนทางสังคม (Social Costs) ที่ต้องเสียไป อาทิ พื้นที่การเกษตรที่ถูกน้ำท่วมเสียหายจากโครงการสร้างเขื่อน 3) ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นตัวชี้วัดความเสียหายที่เกิดจากการดำเนินโครงการและส่งผลกระทบต่อสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน อาทิ การดำเนินงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การสูญเสียโครงสร้าง แบบแผนและวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี ความเสื่อมถอยของขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ความเชื่อ ความเอื้ออาทร ความร่วมมือและความช่วยเหลือเกื้อกูลของชุมชนดั้งเดิม

เกณฑ์และตัวชี้วัดดังกล่าวข้างต้นสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินผลโครงการ ซึ่งครอบคลุมมิติ ด้านเศรษฐกิจ สังคม มิติด้านการบริหารจัดการ มิติด้านทรัพยากร และมิติ ด้านสิ่งแวดล้อม เกณฑ์และตัวชี้วัด จะเป็นประโยชน์ในการติดตามและประเมินผลโครงการ ในลักษณะที่เป็นพลวัตร ในทุกขั้นตอนของกระบวนการโครงการ เพื่อวัดถึงความสำเร็จและความล้มเหลวของโครงการพัฒนาด้านต่าง ๆ ซึ่งในทางปฏิบัติจำเป็นต้องนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะโครงการ โดยกำหนดและวัดตัวแปรเฉพาะเพื่อประมวลเป็นตัวชี้วัดรวม (Composit Indicators) ของแต่ละโครงการต่อไป

แนวคิดเรื่องกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นนโยบายของรัฐบาลที่ดัดแปลงมาเพื่อเป็นการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้าน และชุมชนในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่มและการแก้ไขปัญหา โดยรัฐจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองขึ้นโดยมีการสร้างจิตสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้าน ชุมชน ให้เห็นคุณค่าและภูมิปัญญาของตนเอง มีการเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม โดยมีรัฐบาลให้การสนับสนุน เงินกองทุนที่ให้หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท ก็เพื่อให้ประชาชนได้ ใช้เป็นเงินหมุนเวียนในการลงทุนพัฒนาอาชีพ สร้างงานสร้างรายได้ลดรายจ่ายและ เป็นการกระจายรายได้ให้กับท้องถิ่น พร้อมทั้งมีการเสริมสร้างและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในระบบบริหารจัดการเงินกองทุนหมุนเวียนใน หมู่บ้านและชุมชนเมืองด้วยตนเอง เพื่อสร้างศักยภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ในทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองเพื่อให้สามารถ พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และเป็น การกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีการเลือกตั้ง คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้าน หรือ คณะกรรมการกองทุนชุมชนเมืองขึ้นเพื่อทำหน้าที่ ในการดูแลเงินกองทุนที่ได้รับให้เกิดประโยชน์อย่างทั่วถึง มีความโปร่งใสและยุติธรรม (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2544; สำนักงานสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2549, หน้า 9: ศุภโชค ชุนอื้อ, 2545, หน้า 80) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง ไว้ดังนี้

1. เป็นสิ่งที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อกลุ่มและต่อชุมชน
2. เป็นการแก้ไขให้มีวินัยทางการเงิน คือ การรู้จักการวางแผนใช้จ่ายใช้สอย นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างคนให้มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความไว้วางใจระหว่างกันในหมู่สมาชิก ซึ่งทำให้สังคมมีความสงบสุข

3. ทำให้บุคคลนั้น ๆ หรือกลุ่มมีเงินทุนในการหมุนเวียนประกอบอาชีพ การออม ทำให้กลุ่มมีเงินทุน กองทุนนั้นจะปีการเติบโตขึ้น หากกลุ่มมีความเข้มแข็งและคงอยู่ ตลอดไป จำนวนเงินทุนก็จะโตขึ้น กลุ่มก็จะมีเงินทุนหมุนเวียนเป็นของตนเองโดยไม่ ต้องมีการ ฟังพาที่อื่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง แบ่งออกเป็น 2 ระดับกองทุน คือ (ศุภโชค ชุนอ้าว, 2545, หน้า 77)

1. กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เป็นกองทุนรวมในระดับชาติเพื่อ จัดสรร ให้แก่หมู่บ้านและชุมชนเมือง ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติกำหนด

2. กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชน เมือง เมื่อเริ่มก่อตั้งจะได้รับเงินอุดหนุนจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ หมู่บ้านและชุมชนเมือง ละ 1 ล้านบาท เพื่อให้ประชาชนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบริหาร จัดการกันเองโดยการกู้เงิน ไปตาม วัตถุประสงค์และมีอัตราดอกเบี้ยในระดับต่ำ

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐบาล ที่ดำเนินการเพื่อเป็น การแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับฐานราก โดยให้หมู่บ้าน/ ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตของ ตนเอง เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน/ ชุมชน โดยจัดตั้งกองทุนฯ แห่งละ 1 ล้านบาท กองทุนหมู่บ้านจึงเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน และชุมชนเมือง สำหรับลงทุน ประกอบอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ ลดรายจ่าย บรรเทาเหตุฉุกเฉิน และความจำเป็นเร่งด่วน ดังนั้น นโยบายดังกล่าว จึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการพัฒนา “คน” และ “การเรียนรู้” เพื่อนำไปสู่ การเสริมสร้าง “ความเข้มแข็ง” ของหมู่บ้านและชุมชนในปี 2549 - 2550 รัฐบาลได้ส่งเสริม ศักยภาพ ความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ฯ ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างยั่งยืนภายใต้พระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 ด้วยการพัฒนา กองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองเป็นนิติบุคคล โดยการยกระดับกองทุน เป็นสถาบันการเงินชุมชน

หน้าที่ของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วยการจัดตั้ง และ บริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 หมวด 5 คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง มาตรา*18 ซึ่งสำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (2544, หน้า 18) ได้ กำหนดให้คณะกรรมการกองทุนมีอำนาจ หน้าที่ ดังนี้

1. บริหารจัดการกองทุน รวมทั้งตรวจสอบ กำกับ ดูแลจัดสรรผลประโยชน์ของ เงินกองทุน เพื่อสอดคล้องและเกื้อกูลกับกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้าน

2. ออกระเบียบข้อบังคับ หลักเกณฑ์หรือวิธีการเกี่ยวกับวิธีการบริหารกองทุนที่ไม่ขัดแย้งกับระเบียบที่คณะกรรมการกำหนดและต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุม สมาชิก

3. รับสมาชิกและจัดทำทะเบียนสมาชิก ทั้งที่เป็นกลุ่ม องค์กรชุมชน หรือปัจเจก บุคคล ในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

4. สำรวจและจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อุตสาหกรรมครัวเรือนและวิสาหกิจชุมชนในเขตท้องที่หมู่บ้านหรือชุมชนเมืองนั้น ตลอดจนสำรวจและจัดทำ ข้อมูลดังกล่าวของกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

5. พิจารณาให้เงินกู้ตามระเบียบ หลักเกณฑ์และวิธีการที่กองทุนกำหนด

6. ทำนิติกรรมสัญญา หรือดำเนินการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับการระดมทุนของกองทุน

7. จัดทำหรือเรียกประชุมสมาชิกตามที่กำหนดหรือตกลงกัน หรือตามที่ สมาชิกจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของสมาชิกทั้งหมดลงลายมือชื่อทำหนังสือร้องขอ และจะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับคำร้อง

8. จัดทำบัญชีและส่งมอบเงินที่ได้รับจัดสรร คอกผล ผลตอบแทนหรือรายได้ที่ เกิดจากเงินที่ได้รับการจัดสรรจากคณะกรรมการคืนให้แก่กองทุนให้ครบเต็มตามจำนวน ที่ได้รับอนุมัติให้เบิกจ่าย ในกรณีที่คณะกรรมการมีหนังสือหรือคำสั่งเป็นที่สุด เนื่องจาก คณะกรรมการกองทุนไม่ปฏิบัติตามหรือบริหารจัดการกองทุนให้เป็นไปตามระเบียบ หรือข้อบังคับที่กองทุนกำหนด

9. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่คณะกรรมการกำหนดหรือมอบหมาย

การดำเนินงาน

การจัดทำระเบียบกองทุน เมื่อดำเนินการเลือกคณะกรรมการกองทุนแล้ว กรรมการกองทุนและประชาชนร่วมกันจัดทำระเบียบข้อบังคับ หลักเกณฑ์และวิธีการ เกี่ยวกับการบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยมีแนวทางดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, สำนักงานสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2549, หน้า 8)

1. ประเด็นที่ต้องเป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติกำหนด คือ

1.1 วงเงินกู้ยืมรายหนึ่งไม่เกิน สองหมื่นบาท หากเกินต้องให้สมาชิก พิจารณาวินิจฉัยชี้ขาด แต่รายหนึ่งต้องไม่เกิน ห้าหมื่นบาท

1.2 ระยะเวลาการชำระคืนเงินกู้ยืมต้องไม่เกินหนึ่งปี

2. ประเด็นอื่น ๆ คณะกรรมการกองทุนโดยความเห็นชอบของสมาชิกเป็น ผู้กำหนด หลักการจัดระเบียบกองทุน ระเบียบ, ข้อบังคับกองทุนหมู่บ้านที่ดีควร คำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547, หน้า 23)

- 2.1 ต้องไม่ขัดแย้งกับระเบียบหลัก
 - 2.2 กำหนดสาระสำคัญที่สมาชิกจะต้องปฏิบัติตามอย่างครบถ้วนชัดเจน เช่น อัตราดอกเบี้ย ระยะเวลาให้กู้ยืม การค้ำประกัน วงเงินสูงสุด เป็นต้น
 - 2.3 คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลักและต้องโปร่งใสเป็นธรรม
 - 2.4 มีความยืดหยุ่นและคล่องตัวสูงไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในอนาคต สามารถแก้ไขได้เมื่อมีเหตุจำเป็น
 - 2.5 เป็นประชาธิปไตย
 - 2.6 เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมและเข้าถึงได้
 - 2.7 เกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน
 - 2.8 เกื้อกูลประโยชน์ต่อกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านและชุมชนเมือง
 - 2.9 สอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน
- ขั้นตอนการจัดทำระเบียบข้อบังคับกองทุนหมู่บ้าน มีดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547, หน้า 23 - 24)

1. คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจัดทำระเบียบร่างข้อบังคับตามหลักการ
2. นำเสนอต่อที่ประชุมใหญ่เพื่อให้สมาชิกในที่ประชุมพิจารณาปรับปรุงแก้ไข หรือเพิ่มเติมสาระสำคัญตามที่ต้องการ แล้วพิจารณาให้ความเห็นชอบ
3. ประกาศใช้เป็นข้อบังคับกองทุนหมู่บ้าน
4. ปรับปรุงแก้ไขตามสถานการณ์ในอนาคต

ความเป็นมาและนโยบายของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

นับจาก พ.ศ. 2504 ประเทศไทยได้กำหนดให้มีแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และ สังคมในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 - 7 ที่ผ่านมามีเกิดจากการนำทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และความสามารถในด้านแรงงานที่มีราคาถูกและมีอยู่อย่างเหลือเฟือ ของประเทศมาใช้สนับสนุนการพัฒนาและขยายฐานการผลิตทำให้ระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัวในอัตราที่สูง แต่การเติบโตดังกล่าวนอกจากจะต้องแลกเปลี่ยนด้วยทรัพยากร ธรรมชาติที่ร่อยหลอ และเสื่อมโทรมลงเป็นอย่างมากและต้องมีการลงทุน เทคโนโลยี และการตลาดจากต่างประเทศ ในขณะที่ข้อจำกัดที่เป็นอยู่ของประเทศทั้งด้านการพัฒนาศักยภาพของคน การบริหารจัดการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการเสริมสร้างฐานทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพและประสิทธิภาพโดยรวมของการพัฒนาประเทศอันจะนำไปสู่ขีดความสามารถ ในการแข่งขันของประเทศ ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้น

ตามมา คือ ความขัดแย้งในสังคมจากการ เลื่อมล้ำของรายได้และการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่ เหลืออยู่เพียงเล็กน้อยนั้นมากขึ้น รวมถึงการพัฒนาจะกระจุกอยู่เฉพาะพื้นที่ในเขตเมือง และชุมชน ด้านอุตสาหกรรม ไม่เกิดการกระจายการพัฒนาสู่ชนบท ซึ่งเป็นพื้นที่ของคนส่วนใหญ่ของประเทศ เกิดการอพยพปัจจัยการผลิตของชุมชน โดยเฉพาะแรงงาน ซึ่งส่งผลถึงการแยกคนออกจากชุมชน ทำให้สรุปได้ว่าแม้การพัฒนาเศรษฐกิจจะบรรลุผลตาม ความมุ่งหมาย แต่ความสำเร็จดังกล่าวได้ นำไปสู่ผลการพัฒนา ที่ไม่พึงปรารถนาทางด้านสังคม และการพัฒนานั้นอาจจะไม่ยั่งยืน เพราะคน ในสังคมส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องกันมายาวนาน

แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๘ และความต่อเนื่องของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๙ จึงได้ปรับเปลี่ยน กระบวนทัศน์ การพัฒนาใหม่ โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน ทั้งในฐานะ ผู้มีบทบาทสำคัญใน การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา และเป็นผู้ได้รับประโยชน์ หรือผลกระทบโดยตรงจาก การพัฒนาจึงมุ่งเน้นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และมีกระบวนการที่ บูรณาการทุกด้านในการเชื่อมโยงกัน ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ให้มี ความสามารถหรือประสิทธิภาพต่อการสร้างความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อนำไปสู่ จุดมุ่งหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนและความ อยู่ดีมีสุขของคนไทยและสังคมไทย

จากกระบวนทัศน์ใหม่ของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๘ และความต่อเนื่องของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๙ กับปรัชญาของน โบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในการเสริมสร้างสำนึกความเป็น ชุมชนและท้องถิ่น โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยคุณค่าและภูมิ ปัญญาของตนเอง และถือถืออุป ประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน เสริมสร้าง การเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม รวมถึง การกระจายอำนาจ ให้ท้องถิ่นและเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน และวัตถุประสงค์การจัดตั้ง กองทุน ๑ ล้านบาท เป็นแหล่ง เงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง สำหรับการลงทุนเพื่อ พัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้หรือ เพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินและ จำเป็นเร่งด่วนและสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุน สวัสดิการที่ดีแก่ประชาชนในหมู่บ้านหรือ ชุมชน ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบการบริหาร จัดการเงินทุนของตนเอง เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในด้าน การเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพและ ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านและชุมชนเมือง กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของ ประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต และเสริมสร้าง ศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง

สำหรับในแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 10 เป็นการมุ่งเสริมให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยวิธีปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนที่เข้มแข็งจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยที่ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจะช่วยสนับสนุน ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมที่เป็นองค์ความรวม มีกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายตามภูมิสังคมด้วยทุนทางทรัพยากร และศักยภาพของชุมชน มีการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองอย่างพอเพียงพึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายใน และภายนอกชุมชน บนพื้นฐานการเคารพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยสรุปได้เป็น 3 แนวทางหลัก

1. การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง
2. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน
3. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน

ปรัชญาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

เสริมสร้างสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยคุณค่าและภูมิปัญญาของตนเอง เกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน

หลักการสำคัญของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

ความพร้อมของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ทั้งความพร้อมของคนและครัวเรือน ดูแลกันเอง ในหมู่บ้านและชุมชนเมือง ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกองทุน สังคมของหมู่บ้านและชุมชนเมืองเอง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ธนาคารหมู่บ้าน กองทุนอาชีพ กองทุนสวัสดิการ การบริหารจัดการเงินทุนหมุนเวียนของหมู่บ้าน ทั้งในส่วนเงินอุดหนุนจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติและกองทุนที่หน่วยงานราชการจัดตั้งขึ้น เพื่อให้กองทุนดังกล่าวมีการบริหารจัดการให้สอดคล้องและเกื้อกูลกัน การปฏิรูประบบราชการแผ่นดิน ตามแนวทางให้หมู่บ้าน/ชุมชนเมือง เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยส่วนราชการเป็นผู้สนับสนุนในด้านวิชาการและการจัดการกองทุน การติดตามและประเมินผล โดยมีตัวชี้วัดประสิทธิภาพของกองทุน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการพึ่งพาตนเอง เพื่อความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ

กลไกในการบริหารกองทุน

ระดับจังหวัดและระดับอำเภอ มีคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัดเพื่อทำหน้าที่ในการให้ความเห็นชอบผลการประเมินความพร้อมของกองทุนซึ่งผ่านการประเมินของคณะกรรมการสนับสนุนระดับอำเภอ และสนับสนุนการเตรียมความพร้อม ติดตาม ตรวจสอบ สนับสนุนด้านวิชาการ และการจัดการแก่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและคณะกรรมการกองทุนชุมชนเมือง พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการสนับสนุนระดับอำเภอคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองประกอบด้วยตัวแทนของกลุ่ม องค์กรประชาชน และประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน ซึ่งได้มาโดยวิธีชาวบ้านเลือกกันเองในหมู่บ้านหรือชุมชน จำนวน 15 คน

ข้อมูลกองทุนหมู่บ้านและสมาชิกชุมชน หมู่ 12 ตำบลทุ่งเบญจา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ลักษณะที่ตั้ง องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งเบญจา ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอท่าใหม่ โดยที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งเบญจา ตั้งอยู่ที่ถนนหนองคล้า - ทุ่งใหญ่ อยู่ในเขตหมู่ที่ 4 บ้านสามขนาด ห่างจากถนนสุขุมวิท หรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 เป็นระยะทางประมาณ 6.2 กิโลเมตร และอยู่ห่างจาก ที่ว่าการอำเภอท่าใหม่ประมาณ 19 กิโลเมตร ห่างจากที่ตั้งศาลากลางจังหวัดจันทบุรี ประมาณ 31 กิโลเมตร

พื้นที่ของตำบลทุ่งเบญจา มีพื้นที่ประมาณ 103.4 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 64,625 ไร่ ส่วนพื้นที่ ที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งเบญจา มีพื้นที่ประมาณ 86.15 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 53,845.75 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งเบญจา สภาพโดยทั่วไป ตอนบนเป็นป่าไม้ ภูเขาและที่เนินสูงเป็นส่วนใหญ่ มีที่ราบเป็นบางตอนตอนกลางและตอนใต้เป็นพื้นที่ราบเป็นส่วนใหญ่มีที่เนินสลับเป็นบางตอน

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลเขาแก้ว อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลคลองพลู อำเภอเขาคิชฌกูฏ ตำบลเขาบายศรี

ตำบลสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่ ตำบลวังโดนด อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลวังโดนด ตำบลวังใหม่ อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี

ลักษณะภูมิอากาศ เป็นลมมรสุมมี 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนเมษายน ระยะเวลาประมาณ 3 เดือน โดยอากาศจะร้อนมากในช่วงเดือนเมษายนถึงต้นเดือนพฤษภาคม

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ระยะเวลาประมาณ 6 เดือน โดยเฉลี่ยตกมากในเดือนมิถุนายน

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ระยะเวลาประมาณ 3 เดือน เดือนมกราคมเป็นเดือนที่มีอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด

ระเบียบกองทุนหมู่บ้าน บ้านทุ่งใหญ่ หมู่ที่ 12 ตำบลเบญจา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี สอดคล้องกับสาระสำคัญของระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2551 ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงขอยกเลิกระเบียบข้อบังคับกองทุนหมู่บ้าน บ้านทุ่งใหญ่ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2548

อาศัยอำนาจตามข้อ 19 วรรคท้ายและข้อ 21 แห่งระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2551 จึงออกระเบียบว่าด้วยการบริหารงานกองทุนหมู่บ้าน บ้านทุ่งใหญ่ ไว้แทน ดังนี้

ข้อความทั่วไป

1. ระเบียบนี้เรียกว่า ระเบียบกองทุนหมู่บ้านทุ่งใหญ่ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2551

2. ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ได้รับความเห็นชอบ โดยมติที่ประชุมสมาชิก สอนในสามของกองทุนหมู่บ้าน และประกาศเป็นต้นไป

3. ให้ประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเป็นผู้รักษาการระเบียบนี้ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง เมื่อได้ประกาศแล้วมีผลใช้บังคับได้

4. ในระเบียบนี้ คณะกรรมการ หมายความว่า คณะกรรมการดำเนินการในกองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมืองกรรมการ หมายความว่า กรรมการในคณะกรรมการดำเนินการในกองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมืองสำนักงาน หมายความว่า สำนักงานกองทุนหมู่บ้านมีที่ตั้งตามพระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร

5. ชื่อ ประเภท เครื่องหมายและสำนักงาน

5.1 ชื่อกองทุนหมู่บ้าน บ้านทุ่งใหญ่

5.3 ประเภทเงินทุนหนึ่งล้านบาท เงินสัจจะออมทรัพย์

5.3 ที่ตั้งสำนักงาน 1/ 1 หมู่ 12 ตำบลเบญจา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

วัตถุประสงค์กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง คือ

เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองสำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินและจำเป็นเร่งด่วน และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิการที่ดีแก่ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน

1. ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบ และบริหารจัดการเงินทุนของตนเอง

2. เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตัวเองของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อการแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างศักยภาพ และส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านและชุมชนเมือง

3. กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต

4. เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของประชาชนในหมู่บ้าน หรือชุมชนเมือง

ระเบียบที่เกี่ยวข้อง

1. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง แห่งชาติ พ.ศ. 2544

2. ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544

กลไกในการบริหารกองทุน ระดับชาติ

1. คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (กทบช.) มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย แผนการดำเนินงาน

2. สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติในสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ

3. คณะอนุกรรมการสนับสนุนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ประกอบด้วยผู้แทนกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และตัวแทนประชาชนเป็นองค์ประกอบ มีหน้าที่ในการปฏิรูประบบราชการ บูรณาการการทำงานร่วมกันเพื่อสนับสนุนการทำงานของคณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด และคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและคณะกรรมการชุมชนเมือง

ระดับจังหวัด

มีคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด เพื่อทำหน้าที่ในการให้ความเห็นชอบผลการประเมินความพร้อมของกองทุน ซึ่งผ่านการประเมินของคณะกรรมการระดับอำเภอ และสนับสนุนการเตรียมความพร้อม ติดตาม ตรวจสอบ สนับสนุนด้านวิชาการ และการจัดการแก่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและคณะกรรมการกองทุนชุมชนเมือง พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการสนับสนุนระดับอำเภอ

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองประกอบด้วยตัวแทนของกลุ่ม องค์กร ประชาชน และประชาชนในหมู่บ้าน หรือชุมชน ซึ่งได้มาโดยวิธีชาวบ้านเลือกกันเองในหมู่บ้าน หรือชุมชน จำนวน 15 คน

แนวทางการดำเนินงานตามภารกิจของคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด

เตรียมกลไกในระดับจังหวัด

คณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด อาศัยความตามข้อ 14 ของระเบียบคณะกรรมการว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 (ในภาคผนวก ก.) จัดตั้งคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด และอาจจัดตั้งศูนย์ประสานงานคณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด เพื่อทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการให้คณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการสนับสนุนระดับอำเภอ แต่งตั้งคณะทำงานเครือข่ายชุมชนระดับอำเภอ และแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด

การประชาสัมพันธ์และเตรียมประชาชน

คณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด และอำเภอ ประชาสัมพันธ์โดยสื่อในจังหวัด และอำเภอรวมทั้งการประชุมชี้แจงผู้นำหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้เข้าใจเกี่ยวกับการจัดตั้งและบริหารกองทุนตามระเบียบของคณะกรรมการกำหนด

การจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและคณะกรรมการกองทุนชุมชนเมือง

ในการเปิดเวทีชาวบ้าน เพื่อการดำเนินการเลือกสรรคณะกรรมการกองทุน อาศัยความตามข้อ 41 ของระเบียบคณะกรรมการให้คณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด และระดับอำเภอทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำตลอดจนสนับสนุนในการเลือกสรรให้ดำเนินไปด้วยความโปร่งใส บริสุทธิ์ ยุติธรรม พร้อมทั้งติดตามเกณฑ์การคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและคณะกรรมการกองทุนชุมชนเมือง

การขึ้นทะเบียนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

คณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด ต้องรับขึ้นทะเบียนกองทุนตามระเบียบและวิธีการปฏิบัติที่คณะกรรมการกำหนด ดังนี้

1. คณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด มอบหมายให้ธนาคารสาขาทำหน้าที่แทนในการรับขึ้นทะเบียนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
2. คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการกองทุนชุมชนเมือง ขึ้นแบบคำขอขึ้นทะเบียน และประเมินความพร้อมกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง
3. ธนาคารสาขาที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่แทน รับขึ้นทะเบียนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง แล้วรวบรวมเป็นทะเบียนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ส่งให้ธนาคารสาขาจังหวัด เพื่อส่งต่อคณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด และส่งให้ธนาคารสำนักงานใหญ่ เพื่อส่งต่อคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
4. คณะกรรมการ พิจารณาแล้วมีประกาศรับรองสถานภาพกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่ขึ้นทะเบียน พร้อมบัญชีกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแนบท้ายประกาศ

การกู้ยืมกองทุนหมู่บ้าน

ที่มาของเงินกองทุน บ้าน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ประกอบด้วยเงิน และทรัพย์สิน ดังนี้ (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2545, หน้า 3)

1. เงินที่ได้รับจัดสรรจากคณะกรรมการ
2. เงินหรือทรัพย์สินที่ผู้บริจาคให้โดยปราศจากภาระผูกพัน
3. เงินกู้ยืม
4. ดอกผลหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกองทุน
5. เงินฝากสัจจะและเงินรับฝาก
6. เงินค่าหุ้น
7. เงินสมทบจากกลุ่มหรือองค์กรสมาชิก
8. เงินหรือทรัพย์สินอื่น ๆ ตามระเบียบที่กองทุนกำหนด

คุณสมบัติของผู้กู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีคุณสมบัติ ดังนี้ (ศุภโชค ชุนอื้อ, 2545, หน้า 97)

1. สมาชิกกลุ่ม องค์กร ที่ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน
2. ปัจเจบุคคลที่เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน

3. ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และแบบฟอร์มที่คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้าน กำหนดภายใต้กรอบหลักเกณฑ์เงื่อนไขของคณะกรรมการ วัดอุปประสงค์ที่ขอยืมมีดังนี้ (สุกโชค ชุนอ้าว, 2545, หน้า 98)

1. พัฒนาอาชีพ
2. สร้างงาน
3. สร้างรายได้
4. ลดรายจ่าย
5. อุตสาหกรรมและ/ หรือ วิสาหกิจขนาดเล็กในครัวเรือน
6. เพื่อการฉุกเฉิน

ขั้นตอนการกู้ยืมเงินกองทุนและชุมชนเมือง การกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านและ ชุมชนเมือง มีขั้นตอนดังนี้ (สุกโชค ชุนอ้าว, 2545, หน้า 98)

1. ยื่นคำขอกู้ยืม ต่อคณะกรรมการกองทุนซึ่งผู้กู้จะต้องจัดทำคำขอกู้โดยระบุวัตถุประสงค์ในการขอกู้ยืมอย่างชัดเจน โดยยื่นคำขอกู้ดังกล่าวต่อคณะกรรมการกองทุน ให้คณะกรรมการพิจารณาตามหลักการและวิธีการที่กองทุนกำหนด
2. คณะกรรมการกองทุนมีอำนาจในการอนุมัติเงินกู้รายหนึ่ง ไม่เกินสองหมื่นบาท ในกรณีที่คณะกรรมการกองทุนมีมติเห็นควรอนุมัติเงินกู้รายใดเกินสองหมื่นบาท ให้คณะกรรมการ กองทุนเรียกประชุมสมาชิกเพื่อให้สมาชิกพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดต่อไป แต่ทั้งนี้การอนุมัติเงินกู้ รายหนึ่งต้องไม่เกินจำนวน ห้าหมื่นบาท การอนุมัติเงินกู้ฉุกเฉิน ให้คณะกรรมการกองทุนพิจารณา ตามความเหมาะสมและจำเป็น ให้คณะกรรมการ กองทุนกำหนดอัตราดอกเบี้ยหรือค่าตอบแทนเงิน ฝากและเงินกู้เป็นอัตราที่แน่นอนตาม ความเห็นชอบจากที่ประชุมสมาชิก และกำหนดระยะเวลาใน การชำระคืนเงินกู้แต่ละราย ต้องไม่เกิน 1 ปีนับแต่วันที่ทำสัญญา ในกรณีที่ผู้กู้ไปได้ดำเนินการตาม วัตถุประสงค์ใน การกู้ยืมเงิน หรือนำไปใช้นอกวัตถุประสงค์ คณะกรรมการกองทุนมีอำนาจใน การบอก เลิกสัญญาและเรียกคืนเงินกู้พร้อมดอกเบี้ยเต็มจำนวน ไล่ทันที และให้พ้นจากสมาชิกภาพ ในระยะเวลา 30 วันหลังจากวันยกเลิกสัญญา รวมทั้งห้ามมิให้สมัครสมาชิกของ กองทุนเป็น ระยะเวลา 2 ปี

3. อนุมัติ
4. ทำสัญญา
5. เปิดบัญชีออมทรัพย์
6. โอนเงินเข้าบัญชี

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิจารณาเงินกู้หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิจารณาเงินกู้มี หลักในการพิจารณาอย่างน้อย 3 ด้าน คือ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547, หน้า 27)

1. ด้านโครงการ พิจารณาองค์ประกอบดังนี้

- 1.1 ประเภทของโครงการหรือวัตถุประสงค์ของโครงการที่จะนำเงินไปลงทุน
- 1.2 ความเป็นไปได้ของโครงการที่ขอกู้ ผู้กู้จะมีวิธีการอย่างไรเกี่ยวกับโครงการทำกับใคร เมื่อไร ทำที่ไหน ความยากง่ายในการดำเนินการ มีโอกาส เป็นไปได้มากน้อยเพียงใด
- 1.3 วงจรธุรกิจของโครงการ มีวงจรระยะสั้นหรือยาว สอดคล้อง กับระยะเวลาในการชำระคืนในสัญญาหรือไม่
- 1.4 วงเงินที่ขอกู้ยืมควรมีความเหมาะสมกับโครงการ โดย พิจารณาจากการใช้เงิน
- 1.5 สถานะการตลาด มีตลาดรองรับหรือไม่ การแข่งขันทาง การตลาดมีสูงหรือไม่
- 1.6 ความเสี่ยงของโครงการที่ขอกู้
- 1.7 ความคุ้มทุนของโครงการ โดยพิจารณาจากปัจจัยการผลิต เทียบกับผลตอบแทนที่ได้รับ

1.8 แหล่งวัตถุดิบมีเพียงพอหรือไม่

1.9 ทำเลที่ตั้งของโครงการ

2. ด้านตัวบุคคลพิจารณาจากตัวสมาชิกที่ขอกู้ ดังนี้

2.1 ประสบการณ์ในการดำเนินโครงการ

2.2 ประวัติของผู้กู้

2.3 ความมั่นคงของผู้กู้

2.4 ความสามารถในการชำระหนี้

3. หลักการประกันเงินกู้ มีหลักควรพิจารณา คือ

3.1 ถ้าใช้บุคคลค้ำประกัน ควรพิจารณาว่าบุคคลที่ค้ำประกันต้องมีคุณสมบัติเหมือนกับผู้กู้เช่นกัน โดยบุคคลหนึ่งไม่ควรค้ำประกันในคนอื่นเกินสองคน

3.2 ถ้าใช้ทรัพย์สินค้ำประกัน ให้พิจารณาจากมูลค่าของ ทรัพย์สินนั้น ๆ ไม่ควร อนุมัติวงเงินกู้เกินมูลค่าของทรัพย์สินที่ใช้ค้ำประกัน

การจัดทำบัญชี

ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้ง และบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 ได้กำหนดเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีไว้ ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547, หน้า 36)

1. ให้คณะกรรมการกองทุนจัดฟัาบัญชีของกองทุนตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการกำหนดอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้งและแจ้งให้สมาชิกทราบ
2. ให้จัดฟัาสรุปผลการดำเนินงานประจำปีรายงานต่อคณะกรรมการอย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง
3. คณะกรรมการกองทุนต้องจัดให้มีระบบการตรวจสอบภายในเกี่ยวกับการ บริหารจัดการการเงิน การบัญชีและพัสดุ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิก เป็น หลักคณะกรรมการอาจแต่งตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลที่เห็นสมควรเป็นผู้ตรวจสอบ และประเมินผลการบริหารจัดการกองทุนและการดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุน ได้ตามที่เห็นสมควร ในกรณีนี้ให้คณะกรรมการกองทุนมีหน้าที่อำนวยความสะดวกใน การปฏิบัติงานของผู้ตรวจสอบกองทุนให้คณะกรรมการกองทุนจัดทำรายงานการเงินตามแบบที่คณะกรรมการ กำหนดและส่งให้ผู้ตรวจสอบบัญชีที่คณะกรรมการกำหนดภายในสามสิบวันนับแต่วัน สิ้นปีทางบัญชีของทุกปี
4. ให้คณะกรรมการกองทุนแต่งตั้งผู้ตรวจสอบบัญชีกองทุน เพื่อทำหน้าที่ ประเมินผลการใช้จ่ายเงินและทรัพย์สินของกองทุน โดยให้แสดงความคิดเห็นเป็นข้อ วิเคราะห์ว่าการใช้จ่ายดังกล่าวเป็นไปตามวัตถุประสงค์ประหยัดและได้ผลตามเป้าหมาย เพียงใด และฟัาบันทึกรายงานการสอบบัญชีต่อคณะกรรมการองทุน พร้อมทั้งจัดพิมพ์ เผยแพร่ต่อสมาชิกและสาธารณชน
5. การจัดสรรกำไรสุทธิเมื่อสิ้นปีทางบัญชีหากปรากฏว่าปีใดมีกำไรสุทธิ คณะกรรมการกองทุนสามารถนำกำไรมาจัดสรรตามระเบียบและหลักเกณฑ์ที่กองทุน กำหนด

ระบบการบัญชีกองทุนหมู่บ้าน

การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านมีหลักบัญชีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547, หน้า 38)

1. ทะเบียนต่าง ๆ ประกอบด้วยทะเบียนสมาชิก ทะเบียนคุมคำขอกู้ ทะเบียนคุม ลูกหนี้ รายตัว ทะเบียนคุมเงินฝากสะสมของสมาชิก ทะเบียนคุมทรัพย์สินที่รับเป็นค่าทุน หรือเงินบริจาค
2. บัญชีรายวัน ประกอบด้วย บัญชีเงินสดเงินฝากธนาคาร บัญชีรายวันรับ บัญชีรายวันจ่าย
3. งบกำไรขาดทุน หรือรายงานรายได้ค่าใช้จ่าย
4. งบดุล

การประสานงาน

การประสานงาน เป็นเครื่องมือสำคัญที่จ้าช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น เป็นบทบาทที่สำคัญของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ ต่อการดำเนินงาน ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547, หน้า 59)

1. สร้างความเข้าใจอันดีต่อโครงการเป็นการประสานความคิดเห็นของสมาชิก ให้มีความสอดคล้องต้องกัน เป็นการส่งเสริมความร่วมมือ สร้างความสามัคคี ลดความ ขัดแย้ง

2. ป้องกันการเกิดข้อผิดพลาดจากการดำเนินในทุกขั้นตอน ช่วยให้ประหยัดเวลา ทรัพยากรต่าง ๆ อันเนื่องมาจากข้อผิดพลาด

3. เป็นแรงจูงใจในการทำงานให้เกิดความร่วมมือจากทุกฝ่าย

แนวทางการประสานงานในงานกองทุน

สำหรับแนวทางการประสานงานในงานกองทุน มีดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547, หน้า 59 - 60)

1. การประสานคณะกรรมการระดับอำเภอ ในการเตรียมความพร้อมกองทุนหมู่บ้าน
2. การประสานงานประชาชน จัดเวทีประชาคมเพื่อคัดเลือกคณะกรรมการ
3. ประสานธนาคารเพื่อขึ้นทะเบียนกองทุนหมู่บ้าน
4. ประสานงานธนาคารสาขาเพื่อรับเงินกองทุน 1 ล้านบาท
5. ประสานสมาชิกเพื่อจัดทำโครงการขอกู้
6. ประสานสมาชิกในการติดตามการใช้เงินกู้
7. ประสานสมาชิกและธนาคารเพื่อชำระเงินคืน
8. ประสานการดำเนินงานกับองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ที่มีความจะเป็นต่อการ ดำเนินงาน กองทุนหมู่บ้าน

9. ประสานกับส่วนราชการต่าง ๆ เพื่อขอรับการสนับสนุนด้านวิชาการ ตลอดจนสนับสนุนด้านการประกอบอาชีพแก่สมาชิกกองทุน

10. ประสานองค์กรด้านการตลาดเพื่อส่งเสริมการจำหน่ายผลผลิตแก่สมาชิก

การติดตาม ตรวจสอบ

เมื่อสมาชิกได้รับเงินกู้และนำไปดำเนินการตามวัตถุประสงค์คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้าน ควรมีการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ตามแนวทางดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และศูนย์ คำปรึกษาทางการเงินสำหรับ รัฐวิสาหกิจขนาดกลางขนาดย่อม และประชาชน, 2545, หน้า 16)

1. การตรวจสอบการใช้เงินกู้ เพื่อควบคุมการใช้จ่ายเงินของสมาชิกให้ใช้เงินกู้ให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในหนังสือกู้เงินหรือคำขอกู้เงินรู้ปัญหาในการ ดำเนินงานและความสามารถในการชำระหนี้ใช้ เป็นข้อมูลในการประกอบการพิจารณา ผัดผ่อนเรียกคืนเงินกู้ การพิจารณาให้กู้ครั้งต่อไปซึ่งแนวทางดำเนินงานคือให้ คณะกรรมการกำหนดระยะเวลาในการออกตรวจสอบการใช้เงินกู้ให้เหมาะสมกับสภาพ การผลิตและมอบหมายให้คณะกรรมการไป

ตรวจสอบการใช้เงินกู้ของสมาชิกว่ามีการ ใช้เงินกู้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และรายงาน คณะกรรมการทราบเพื่อกำหนด มาตรการในการแก้ไขกรณีใช้เงินกู้ไม่ถูกต้องหรือมีปัญหาในการผลิตต่อไป

2. การแจ้งและเร่งรัดหนี้เงินกู้ เพื่อเป็นการเตือนให้สมาชิกกองทุนทราบล่วงหน้า ว่าต้องเตรียมชำระหนี้เงินกู้เมื่อถึงระยะเวลาที่กำหนดในหนังสือกู้เงินเป็นจำนวนเท่าไร และต้องนำไปชำระภายในวันที่เท่าไร โดยมีแนวทางการดำเนินงาน คือคณะกรรมการ กำหนดรูปแบบวิธีการแจ้งชำระหนี้และระยะเวลาในการเร่งรัดหนี้เงินกู้โดยมอบหมาย ให้กรรมการดำเนินการและรายงานให้ คณะกรรมการทราบ

3. การติดตามหนี้เงินกู้ เมื่อสมาชิกกองทุนชำระหนี้เงินกู้ไม่ได้ตามที่กำหนดใน หนังสือเงินกู้ต้องมีการติดตามสมาชิกกองทุนเพื่อให้ทราบถึงสาเหตุที่ไม่ชำระได้ว่าเกิด จากสาเหตุใด และ กำหนดมาตรการในการดำเนินการกับสมาชิกกองทุนรายนั้นต่อไป ซึ่ง แนวทางการดำเนินการคือ คณะกรรมการมอบหมายให้กรรมการ ไปติดตามเงินกู้เพื่อให้ ทราบถึงสาเหตุและกำหนดเวลาที่จะ ชำระคืนได้ และรายงานให้คณะกรรมการทราบ เพื่อพิจารณาผ่อนผัน เรียกคืนเงิน เร่งรัดผู้ล่าช้าประกัน ดำเนินคดีตามเหตุแห่งการค้างชำระ ต่อไป

นอกจากนี้ยังมีการติดตามตรวจสอบจากภายในซึ่งหน่วยงานที่มีบทบาทได้แก่ คณะอนุกรรมการระดับจังหวัดหรือคณะทำงานของคณะอนุกรรมการระดับจังหวัด ซึ่งมี ประเด็น ในการติดตามตรวจสอบ ดังนี้ (สุโขทัย ชุนอื้อ, 2545, หน้า 100)

1. การจัดองค์กรและแผนการดำเนินกิจการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
2. ความโปร่งใสในการบริหารกองทุน
3. ปัญหาด้านวิชาการ และการจัดการ

การคัดลอกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

คุณสมบัติของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ตามระเบียบ คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วยการจัดตั้งและบริหาร กองทุนหมู่บ้านและชุมชน เมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2544 หมวด 5 คณะกรรมการกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมือง มาตรา 16 (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2549, หน้า 17) กำหนดให้ กองทุนแต่ละ กองทุน มีคณะกรรมการกองทุน จำนวนไม่น้อยกว่า 9 คนแต่ไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วย กรรมการ ทั้งชาย และหญิง ในสัดส่วนเท่าเทียมกัน ซึ่งมาจากการคัดเลือก กันเองโดยสมาชิกซึ่งกรรมการ ดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีความความสามารถ มี ประสบการณ์ และมีความรับผิดชอบที่จะบริหาร จัดการกองทุน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของ ประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง นอกจากนี้ในมาตรา 17 ได้กำหนดคุณสมบัติของคณะกรรมการกองทุนไว้ดังนี้

1. เป็นผู้มิใช่ผู้อยู่ในทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านติดต่อกันเป็นระยะเวลา ไม่น้อยกว่า 2 ปี ก่อนวันที่ได้รับคัดเลือกเป็นกรรมการกองทุน
2. เป็นผู้บรรลุนิติภาวะโดยมีอายุ 20 ปี บริบูรณ์
3. ปฏิบัติตนอยู่ในหลักศาสนา มีความรับผิดชอบ เสียสละ มีส่วนร่วมในกิจกรรม ชุมชน ไม่ติดการพนัน ไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดและไม่มีประวัติเสียทางการเงิน ตลอดจนยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย
4. ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย คนไร้ความสามารถ หรือคนเสมือนไร้ความสามารถ
5. ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษที่ได้กระทำความผิดโดยประมาท
6. ไม่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ามีความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือรอการ ลงโทษในความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ยกเว้นความผิดฐาน ทำให้เสียทรัพย์และความผิดฐานบุกรุก
7. ไม่เคยถูกให้ออก ปลดออก หรือไล่ออกจากราชการ องค์การสรรตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ เพราะทุจริตต่อหน้าที่หรือ สร้างความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่ทางราชการ องค์การ หรือหน่วยงานที่สังกัด
8. ไม่เป็นผู้ไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งที่เสียสิทธิ ตามมาตรา 96 วรรคสองของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
9. ไม่เป็นผู้ที่เคยพ้นจากตำแหน่งคณะกรรมการกองทุน เพราะคณะกรรมการ กองทุนมีมติให้ออก ด้วยคะแนนเสียงเกินกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนกรรมการกองทุนทั้งหมดเท่าที่มีอยู่หรือที่ประชุมสมาชิกมีมติให้ออกด้วยคะแนนเสียงเกินกว่า 2 ใน 3 ของ จำนวนสมาชิกทั้งหมด ในมาตรา 19 กำหนดให้คณะกรรมการกองทุนมีวาระการดำรงตำแหน่ง คราวละ 2 ปี และดำรงตำแหน่งเกิน 2 วาระติดต่อกันมิได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พิชัยลักษณ์ เพชรบุรีกุล (2546) เรื่อง ทศนะต่อการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของคณะกรรมการกองทุนและสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณี กองทุนหมู่บ้านบ้านคันทนาหิน ตำบลโลกสลุ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดลพบุรี ผลการวิจัย พบว่า คณะกรรมการกองทุนและสมาชิกกองทุนหมู่บ้านมีทศนะที่ดีต่อการดำเนินงานกองทุน ปัจจัยที่มีผลต่อทศนะ ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจนโยบายและการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน การได้รับข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีประสบการณ์ในกองทุนองค์กรชุมชน

สมจิต มะเคือ (2546) เรื่อง การประเมินผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลคอทราย อำเภอลำปาง จังหวัดสิงห์บุรี ผลการประเมิน พบว่าการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ผ่านการประเมินผล 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ความเข้าใจของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ด้านการบริหารงานของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและด้านความพึงพอใจของสมาชิกที่มีต่อการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน และ การดำเนินความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงาน การบริหารจัดการ และมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการดำเนินงาน เกิดความพึงพอใจจึงจะทำให้งานประสบผลสำเร็จในอนาคต

ถาวร สกุลโชติ (2546) ได้ทำการศึกษาประสิทธิภาพผลการจัดระบบและการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง: กรณีศึกษา อำเภอลำปาง จังหวัดจันทบุรี พบว่าความสามารถของคณะกรรมการกองทุนในการบริหารจัดการทุกหมู่บ้านจำนวน 89 กองทุน ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงทุกด้าน ความสามารถหลักที่ส่งเสริมให้งานสำเร็จสูงคือ การบริหารโดยใช้หลักการมีส่วนร่วม รองลงมาคือ ความเสียสละของคณะกรรมการ ความเสียสละและความมุ่งมั่นในการทำงาน ความสามารถในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่และการประชาสัมพันธ์ตามลำดับ

สมใจ ไวปริชี (2546) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในหมู่บ้านต่อการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง: ศึกษากรณีอำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี พบว่าประชาชนมีความพึงพอใจในนโยบายกองทุนหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่กองทุนหมู่บ้านเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านในลักษณะเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนที่สำคัญในการพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ ลดรายจ่ายและบรรเทาความเดือดร้อนเหตุฉุกเฉินจำเป็นเร่งด่วน มีส่วนส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านให้มีความสามารถในการจัดการเงินกองทุนของตนเอง เสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้าน

นฤมล หอมสวัสดิ์ (2553) ศึกษาเรื่องปัจจัยมุ่งสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน: ศึกษากรณีกองทุนหมู่บ้านหมู่ 1 ตำบลปะตง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีจากการประมวลความคิดเห็นของสมาชิก เจ้าหน้าที่ และคณะกรรมการกองทุนที่มีต่อปัญหาของการดำเนินงานของกองทุน พบว่าปัญหาที่สำคัญ คือ เงินกองทุนที่กู้ยืมมาไม่เพียงพอกับการลงทุนคณะกรรมการกองทุนมีความกังวลในเรื่องกองทุนมากเกินไป กรรมการบางคนไม่มีเวลาในกับงานกองทุน คณะกรรมการบางคนไม่มีความเข้าใจในเรื่องกองทุนดีพอ และไม่มีการประชุมชี้แจงผลการดำเนินงานกองทุนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีข้อเสนอแนะให้คณะกรรมการกองทุนแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนี้ 1) ในการพิจารณาอนุมัติให้สมาชิกแต่ละราย คณะกรรมการกองทุนจะต้องพิจารณาคุณลักษณะของผู้กู้และผู้ค้ำในด้านระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ของสมาชิก เป็นองค์ประกอบสำคัญ 2) คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน จะต้องให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วม ให้คำปรึกษาหารือ ให้

ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาของกองทุน และต้องปรับปรุงระเบียบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก เอื้ออำนวยความสะดวกในการยืมเงินให้แก่สมาชิก 3) เน้นการประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน การแจ้งข่าวสารการดำเนินงานของกองทุน รวมทั้งสร้างจิตสำนึกของสมาชิกให้มีคุณธรรม 4 ประการ คือ เป็นคนมีความซื่อสัตย์ เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว เป็นคนไม่มัวเมาในสิ่งอบายมุข และเป็นคนรู้จักสามัคคี ให้สมาชิกอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง 4) ควรมีการประชุมชี้แจงผลการดำเนินงานของกองทุนอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกทราบความเคลื่อนไหวของกองทุน ก่อให้เกิดความโปร่งใส บริสุทธิ์ และสร้างความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างคณะกรรมการกองทุนกับสมาชิก

บรรพพรรณ อัครกุล (2550) นักวิจัยฝ่ายทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาสังคม ที่ดิอาร์ไอ และ วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์ ผู้อำนวยการวิจัยด้านหลักประกันสังคม ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ ที่ดิอาร์ไอ ศึกษาถึงการประเมินผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อความยากจน ระบุว่า ปัจจุบันโครงการกองทุนหมู่บ้านดำเนินการมาแล้ว 7 ปี แต่มีการประเมินโครงการอย่างจริงจังเพียงไม่กี่ครั้ง นอกจากนี้การประเมินที่ผ่านมาก็มีปัญหาความถูกต้องแม่นยำของผลกระทบ โดยเฉพาะยังไม่มีงานวิจัยใดทำการศึกษาผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อความยากจนของประเทศ โดยสรุปแล้วผลการประเมินโครงการกองทุนหมู่บ้านในงานชิ้นนี้ซึ่งพยายามขจัดความเอนเอียงให้มากที่สุด พบว่าการกู้เงินจากกองทุนฯ ส่งผลให้ผู้กู้มีรายได้จากการประกอบกิจการในภาคเกษตรเพิ่มขึ้น แต่รายได้ดังกล่าวยังไม่เพียงพอให้รายได้รวมของครัวเรือนเพิ่มขึ้น ส่วนการแก้ปัญหาค่าความยากจนนั้นพบว่าการกู้เงินกองทุนฯ ส่งผลให้สัดส่วนความยากจนด้านรายจ่ายเพื่อการบริโภคนั้นลดลงในช่วงเริ่มแรก แต่ในระยะยาว ไม่สามารถสรุปได้ว่า การกู้ยืมจากกองทุนมีส่วนในการบรรเทาปัญหาความยากจน

พิมาน วงศ์อภัย (2533) ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยส่งเสริมให้องค์กรประชาชนสามารถพึ่งตนเอง: กรณีศูนย์บริการสมาชิกนิคมสร้างตนเองโนนสังข์ อำเภอโนนสังข์ จังหวัดอุดรธานี พบว่า คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการสมาชิกนิคมสร้างตนเองโนนสังข์ ได้พยายามปรับปรุงกิจกรรมหลายอย่าง เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชนโดยจัดตั้งกองทุน ปุ๋ย ข้าว โรงสีข้าว และร้านค้าประจำหมู่บ้านทำให้จำนวนสมาชิกที่ไปกู้ยืมเงินทุนจากพ่อค้าและบุคคลภายนอกลดน้อยลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในศูนย์บริการนิคมสร้างตนเองโนนสังข์ขึ้นอยู่กับความพร้อม อำนาจการตัดสินใจ และ บทบาทในการดำเนินงานของคณะกรรมการ ได้แก่ การใช้ข้อมูลข่าวสาร การออกเยี่ยมสมาชิกในหมู่บ้าน การเป็นที่ปรึกษาแก่สมาชิก การติดต่อประสานงานกับสังคมภายนอก การชักนำ หรือการโน้มน้าวให้ผู้อื่นมาร่วมกันทำงานเพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ

จริยา วงศ์กำแหง (2551) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน จังหวัดปัตตานี บทคัดย่อ/ Abstract การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพ ในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน จังหวัดปัตตานี ผลการวิจัยพบว่า

1. ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน จังหวัดปัตตานี มีประสิทธิภาพสูง ร้อยละ 10.44 ประสิทธิภาพปานกลาง ร้อยละ 19.28 และประสิทธิภาพต่ำ ร้อยละ 70.28

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน จังหวัดปัตตานี คือ 1) ปัจจัยด้านคณะกรรมการ ได้แก่ ภาวะผู้นำของคณะกรรมการ ประสบการณ์ ในการบริหาร กลุ่ม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน 2) ปัจจัยด้านสมาชิกกองทุน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของสมาชิก และ 3) ปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกองทุน ปัจจัยทั้งหมดนี้มีประสิทธิภาพในการพยากรณ์ของกองทุนหมู่บ้าน จังหวัดปัตตานี ได้ร้อยละ 47.6

3. ปัญหาในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่ สมาชิกไม่ชำระเงินคืนตามสัญญา คณะกรรมการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการ จำนวนเงินกู้ไม่เพียงพอกับความ ต้องการของสมาชิก ข้อเสนอแนะ ได้แก่ ขยายระยะเวลาการส่งคืนเงินกู้ จัดอบรมด้านการบริหารจัดการให้กับคณะกรรมการกองทุน และจัดสรรเงินกู้ยืมเพิ่มขึ้น

เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ (2549) ผู้วิจัยคัดเอางานวิจัย เรื่อง “ผลกระทบจากกองทุนหมู่บ้าน ในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองต่อประชาชนไทย” ของตัวเองที่ศึกษาในช่วงปลายปี พ.ศ. 2549 หน้าที: 225 - 262 มาเรียบเรียงใหม่และนำเสนอเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจ ทั้งนี้ได้แบ่งโครงสร้างอำนาจออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับรัฐและระดับกองทุนหมู่บ้าน ทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ระดับรัฐ ได้แก่ ทฤษฎีบรรษัทนิยม (Corporatism) ส่วนทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ระดับกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่ ทฤษฎีโครงสร้างอำนาจ 3 มิติของจอห์น กาวেন্টา (John Gaventa) ผลการวิจัย พบว่า รัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ใช้นโยบายกองทุนหมู่บ้านสร้างเครือข่ายรัฐ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะการประสานประโยชน์ (Mediation) 2) ระยะสร้างระบบเศรษฐกิจ (Economic System) และ 3) ระยะสร้างรัฐใหม่ (New form of The State) มีผลให้นโยบายกองทุนหมู่บ้านกลายเป็นชุมชนนโยบาย (Policy Community) ซึ่งละเลยการแก้ปัญหาตามประเด็นนโยบาย (Issue Policy) และขาดการแยกแยะตามบริบทของชุมชน ส่วนระดับล่างนั้น ในปัจจุบันยังมีความขัดแย้งในกองทุนหมู่บ้านอยู่ไม่มาก แต่คน ก็เริ่มสงสัยต่อการเสียเปรียบและการใช้อำนาจของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน โอกาสของความขัดแย้งในอนาคตจะเกิดได้มาก หากข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับข้อบกพร่องของรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ แพร่หลาย และรัฐบาลชุดใหม่เปลี่ยนไปใช้นโยบายใหม่ โดยเฉพาะกรณีที่ดินกองทุนหมู่บ้านเริ่มร่อยหรอลงจากการไม่มีเงินเม็ดใหม่มาเติมทั้งจากปัญหานี้เสียและการลดความสนับสนุนของรัฐบาล ผู้วิจัยสรุปว่า นโยบายกองทุนหมู่บ้าน

ทำลายพลังในการพัฒนาหมู่บ้านและเป็นเพียงนโยบายเพิ่มเงินจ้บจ่ายใช้สอยในระยะสั้น ซึ่งต้องเร่งแก้ไขโดยด่วนทั้งทางทฤษฎี การปฏิบัติ การบริหารและด้านนโยบายสาธารณะ รวมทั้งได้ให้ข้อเสนอแนะไว้แล้ว

จิราวรรณ ศัพท์พันธุ์ (2551) ได้ศึกษาการประเมินผลโครงการตามยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขของประชาชน ตำบลดงบัง และตำบลหัวดง อำเภอนาอุดม จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1. การดำเนินโครงการตามยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขของประชาชนตำบลดงบัง และตำบลหัวดง อำเภอนาอุดม จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้านมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ ด้านบริบท (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product)

2. ประชาชนที่มีที่อยู่ปัจจุบันในเขตตำบลดงบังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินโครงการ ในด้านบริบทและด้านปัจจัยนำเข้ามากกว่าประชาชนในเขตตำบลหัวดง ประชาชนที่มีอายุ 66 ปีขึ้นไป และอายุ 46 - 55 ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินโครงการในด้านบริบทมากกว่าประชาชนที่มีอายุ 56 - 65 ปี ประชาชนที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา อนุปริญญา หรือ ปวส. และปริญญาตรีหรือสูงกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินโครงการในด้านบริบท และด้านปัจจัยนำเข้า มากกว่า ประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ ปวช. ประชาชนที่มีอาชีพทนาย ทาสวน หรือ ทาไร่ และประกอบธุรกิจส่วนตัว มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินโครงการในด้านปัจจัยนำเข้า และด้านกระบวนการ มากกว่าประชาชนที่มีอาชีพรับราชการและรับจ้างทั่วไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินโครงการไม่แตกต่างกัน

โดยสรุป ประชาชนในเขตตำบลดงบังและตำบลหัวดงมีการประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการตามยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขของประชาชนอยู่ในระดับเหมาะสมมาก โดยประชาชนที่มีที่อยู่ อายุ อาชีพ และการศึกษาต่างกัน มีการประเมินผลดังกล่าวทางด้านแตกต่างกัน ซึ่งข้อสนเทศที่ได้นี้จะยังเป็นประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงต่อการดำเนินโครงการดังกล่าว ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

สรุปจากงานวิจัยทั้งหมด

ตามที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาวิจัยนั้น ได้แนวคิดว่ามีการบริหารกองทุนหมู่บ้านได้ดีเนื่องจากการวางแผนที่ดีระหว่างสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการกองทุนหมู่บ้าน มีส่วนร่วมด้วยกันในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งนำมาผลประโยชน์ต่อชุมชนทั้งสิ้น มีความรู้ความเข้าใจและรู้จักแก้ปัญหาได้ดีในการดำเนินงานร่วมกัน ก็จะประสบผลสำเร็จ ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้ได้อย่างชัดเจน และ

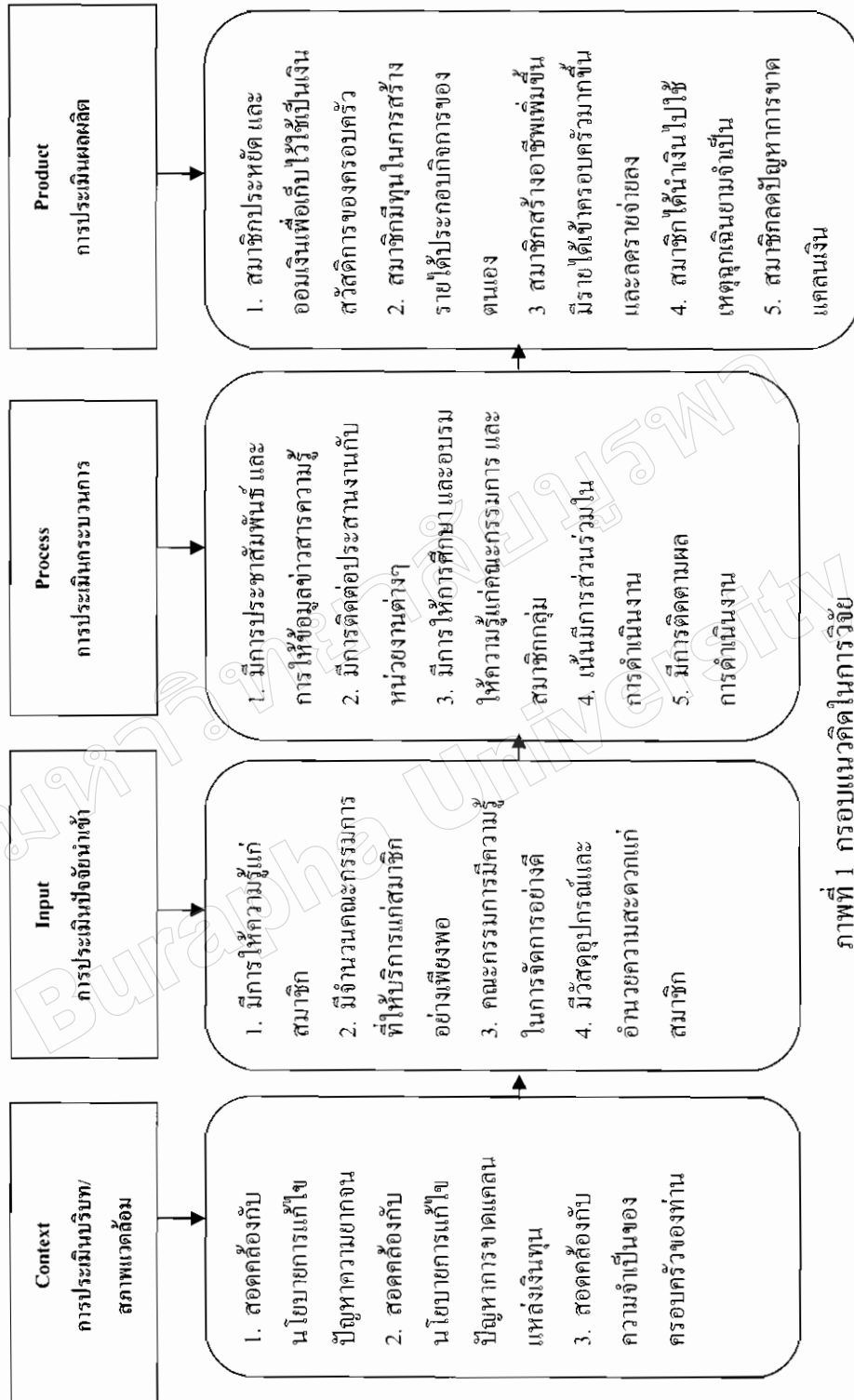
ถูกต้องโปร่งใสแล้วความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกนั้นสำคัญมากเพราะเป็นสิ่งที่ทำให้การดำเนินงานนั้นลุล่วงไปด้วยดีแต่บางหมู่บ้านก็ไม่ประสบผลสำเร็จ มีปัญหาที่ต้องแก้ไขซึ่งเกี่ยวกับการจัดการของคณะกรรมการของหมู่บ้านนั้น มีการบริหารเป็นอย่างไร สามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้หรือไม่ และควรทำอย่างไรต่อไปแต่อย่างใดก็ตามถ้าหมู่บ้านนั้นมีคณะกรรมการที่ดีมีประสิทธิภาพหรือมีความสามารถในการจัดการ ใช้หลักกรอบแนวคิด 4 ด้าน ตามรูปแบบจำลอง ซิปป์ (CIPP Model) ของสตัฟเฟิลบีม (1985) มาใช้ในการบริหารจัดการประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้านก็จะทำให้หมู่บ้านประสบความสำเร็จ ปัญหาความยากจนของหมู่บ้านก็จะลดลงหรือไม่เกิดขึ้นอีกเนื่องจากชาวบ้านมีรายได้จากการนำทุนจากโครงการนี้ไปทำให้ออกเกิดรายได้ขึ้น

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมากำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการประเมินผลโครงการกองทุนหมู่บ้าน: ศึกษากรณีกองทุนหมู่บ้าน บ้านทุ่งใหญ่ตำบลทุ่งเบญจา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี โดยใช้กรอบแนวคิด ประกอบ 4 ด้าน ตามรูปแบบจำลอง ซิปป์ (CIPP Model) ของสตัฟเฟิลบีม (1985)

1. ด้านบริบทหรือสภาวะแวดล้อมโครงการ (Context: C) เป็นการประเมินบริบทว่ามีความสอดคล้องและเหมาะสมหรือไม่
2. ด้านปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยนำเข้า (Input: I) เป็นการประเมินปัจจัยนำเข้าว่ามีความเพียงพอหรือไม่
3. ด้านกระบวนการดำเนินงาน (Process: P) เป็นการประเมินกระบวนการดำเนินงานว่ามีความเหมาะสมหรือไม่
4. ด้านผลผลิตโครงการ (Product: P) เป็นการประเมินผลผลิตโครงการ

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการจัดการประเมินผลโครงการทุนหมู่บ้าน: ศึกษากรณี
กองทุนหมู่บ้านบ้านทุ่งใหญ่ หมู่ 12 ตำบลทุ่งเบญจา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ตามรูป
แบบจำลอง ซิปป์ (CIPP Model) ของสตัฟเฟิลบีม (1985)

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University